Эхэ найхан чнютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гаранз

Бүгэдэ арадай газетэ

1995 ИЮНЬ 22
Зунай эхин сагаагшан могой нарын 25
ЧЕТВЕРГ
гарагай 5
№ 114 (19208)
Газетын сэн
Хэлсээтэ сэн

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТАБАДАХИ СЕССИ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хуралай табадахи сессиэ республикын ажабайдалда шухала удха шанарта асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэжэ байна гээд мэдэгдэнэ.

«Буряад Республикын Правительство тухай» Буряад Республикын Хуулинин проектые нилээд ехэ саг соо үргэлжэлнэн зүбшэн хэлсэлгэ дүүрэжэ, эсэстээ баталан абтаба.

Тус Хуулине баталан абахаа урид Арадай Хуралай комитедэй Түрүүлэгшэ **В. И. Марков** тус Хуулинин 2-дохи, 7-дохи статьянуудта хүбилалтануудые оруулхые дурадхаа. Гэбэшье тэрэнэй дурадхал депутадуулай олоной дуугаар дэмжэгдэбэгүй.

«Буряад Республикын республиканска гүрэнэй бюджедээ гадуурхи жасануудтухай» Буряад Республикын Хуули тухай асуудалаар Арадай Хуралай комитедэй Түрүүлэгшэ **В. Б. Саганов** элидхэл хэбэ. Тус Хуулинин проектые депутадууд статья статьягаарнь зүбшэн хэлсэнэн байна.

Хуулинин проектые зүбшэн хэлсэлгэдэ депутадууд **В. К. Агалов, В. Ц. Будаев, А. Ф. Покацкий, В. И. Марков** болон бусад хабаадаба. Зүбшэн хэлсэлгын удаа «Буряад Республика доторхи республиканска гүрэнэй бюджедээ гадуур жасануудтухай» Буряад Республикын Хуули баталан абтаба.

Удаань «Буряад Республикын «Жилинвест» гэжэ республиканска гэр байра барилгын бюджедээ гадуур жаса байгуулха тухай» асуудалаар Буряад Республикын Барилгын ба архитектурын министр **С. М. Антонов** элидхэл хээ. Тус элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ депутадууд **В. К. Агалов, Л. С. Шилов, М. И. Семенов, Н. М. Котов** болон бусад хабаадажа, нанамжа дурадхалнуудаа хэлэнэн байна.

Тэрэшэлэн Арадай Хуралай сесси дээрэ «Буряад Республикын территориальна харгын жаса тухай» Буряад Республикын Хуулида хүбилалтануудба нэмэлтэнүүдые оруулха тухай» Буряад Республикын Хуули тухай. Буряад Республикын Арадай Хуралай регламент тухай асуудал зүбшэн хэлсэгдэбэ.

Арадай Хуралай табадахи сесси мүнөөдэр хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлбэ.

АЙМАГУУД ОЙНГОО БАЯРЫЕ ТЭМДЭГЛЭНЭ

Ерэхэ амаралтын үдэрнүүдтэ республикын дүрбэн аймаг ойнгоо баярые тэмдэглэхэнь. Бэшүүрэй, Зэдын болон Загарайн аймагуудай байгуулагдаһаар 60 жэл гүнсэхэнь. Хэжэнгын аймаг табан жэлээр залуу юм.

Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство эдэ аймагуудай ажалшадта амаршалгын адресуудые эльгээгээ. Республикын регионуудай туйлалтануудhаа, экономико, эрдэм, соёл болон hуралсал хүгжөөхэ хэрэгтэ хубитала оруулжа байгаа бүхы хүнүүдэй хуби заяанhаа мүнөө үеын Буряад Республикын түүхэ намтар бүрилдэнэ гэжэ амаршалгын адрес потоп тэмдэглэгдэнэ.

Танай аймагуудта габшагай ажалда үнэн сэхээр, айхабтар харюусалгатайгаар хандажа, ехэ амжалтануудые туйладаг заншалтай. Ямаршье үндэнэ яһанай хүнүүд бэе бэедээ хүндэтэйгөөр хандажа, хүшэр ажалда нэгэ хүн шэнгээр хам ородог гээшэ. Нимэ hайхан заншалараа бидэ хүсэтэйбди. Тиимэнээ замдамнай дайралданан бүхы түбэг бэрхэшээлнүүдые нэрэтэй түрэтэйгөөр дабажа гараха аргатайбди гэжэ найданабди. Мүнөө хүн бүхэнэй үүсхэлнээ, шунал абьяасhаа, бэдэрэлтэнээ ехэ юумэн дулдыдаха байна.

Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство аймагуудай ажалшадые ойн баяраар халуунаар амаршалаад, ажахы эрхилэлгын шэнэ аргануудые шударгыгаар нэбтэрүүлхынь, үшөө үндэр үндэр амжалтануудые туйлахыень, бүлэ бүхэндэ зол жаргал, амгалан байдал, элүүр энхые хүсөө.

Буряад Республикын Президент болон Правительствын хэблэлэй албан.

ЗАСАГАЙ БАЙГУУЛАМЖА, БҮРИДЭЛ ЯМАР БАЙХАБ?

Буряад Республикын Арадай Хуралай табадахи сессиэ «Буряад Республика доторхи нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгын юрэнхы ёһо гуримууд тухай» Буряад Республикын Хуулинин проектые депутадууд статья статьягаарнь зүбшэн хэлсэжэ эхилэн байна. Тус Хуулинин проектые 7 бүлэгнөө, 84 статьяда бүридэнэ. Энэмнай болоно гээшэ. Тэрэмнье тэрэ гэдэгэй ёноор, Хуралай депутадууд аргаар тус Хуулине абаха тухайгаа hабодолоо мэдэлсэбэ. Арадай Хуралай комитедэй түүлэгшэ **Д. Ч. Боросгоев** үлэн бодожо, тус Хуулинин проектые статья статьянарнь зүбшэн хэлсэхые шухаба. Нахадааб гэхэдэ, Хуулине богони болзор баталан абаад, байгша декабрь нарада hунгэ үнгэргэхэ хэрэгтэй гэнсолбо. Харин Арадай комитедэй түрүүлэгшэ **В. Б. Саганов** үгэ хэлэхэдээ, нютагай гүйсэдхэлгын засагай болон түлөөлэгдэгэ зургааануудта ямаршье нэрэ олгожо болохо, энэнь арад зоной өөрынь мэдэлэй хэрэг гэжэ заанан байна.

Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ **В. И. Марков** үгэ хэлэхэдээ, Россин олон областьнуудта, хизаарнуудта, мүн хэдэн республикануудта нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудта бии болгогдонхой, хуулинуудай үндэнөөр хүдэлмэреэ ябуулжа байдаг гэжэ тэмдэглэбэ. Нютагай өөнэдөө хүтэлбэрилгын зургааануудтухай хуули баталан абабал, удаадахи олон хуулинуудые баталан абаха арга олдохо hэн гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолоо. Хэрбээ байгша оной декабрь нарада нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудта hунгалта үнгэргэхэ гэбэл, тус хуули баталан абтаха ёнотой гэжэ тэрэ онсолоо.

Депутат **Н. М. Горчакова** үгэ хэлэхэдээ, мүнгэ зөөри нютагай засагай зургааануудхаанаhаа олохоб гэжэ асуудаба. Нютагай зөөри гэжэ мин лэ саарhан дээрэ бэшшуу. Бүрин эрхэтэ, бэеэ даанхай гүрэн болодог Буряад Республика өөрынгөө эрхэнүүдые харуулжа, нютагайнгаа засагай зургааануудта үшөө ехэ засаг олгохо ёнотой байгаабди.

Нютагай засагай зургааануудай хүтэлбэрилэгшэд түлөөлэгдэгэ зургааануудай зүгнөө нилээд шанга хиналта доро байха ёнотой. Энээн тухай Хуулинин проект соо хэлэгдэнэгүй. Урдань, мүнөөшье нэгэ хүндэ ехэ засаг үгэбэл, ходоодоо алдуу гаргадагаг байhан гэжэ түүхын барилтануудгэршэлдэг гээшэ. Гэхэтэй хамта республикын хүдөө нютагуудта Советүүдые байгуулха, сельскэ, поселково гү, али районно Совет гэжэ нэрэтэй түлөөлэгдэгэ засагай зургааануудые байгуулхые дурадхаhаб».

Удаань депутадууд **А. Кардаш, В. Марков, Н. Антонов** болон бусад үгэ хэлэхэдээ, нютагай гүйсэдхэлгын засагай болон түлөөлэгдэгэ зургааануудта ямаршье нэрэ олгожо болохо, энэнь арад зоной өөрынь мэдэлэй хэрэг гэжэ заанан байна.

Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ **В. И. Марков** үгэ хэлэхэдээ, Россин олон областьнуудта, хизаарнуудта, мүн хэдэн республикануудта нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудта бии болгогдонхой, хуулинуудай үндэнөөр хүдэлмэреэ ябуулжа байдаг гэжэ тэмдэглэбэ. Нютагай өөнэдөө хүтэлбэрилгын зургааануудтухай хуули баталан абабал, удаадахи олон хуулинуудые баталан абаха арга олдохо hэн гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолоо. Хэрбээ байгша оной декабрь нарада нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудта hунгалта үнгэргэхэ гэбэл, тус хуули баталан абтаха ёнотой гэжэ тэрэ онсолоо.

Депутат **Н. М. Горчакова** үгэ хэлэхэдээ, мүнгэ зөөри нютагай засагай зургааануудхаанаhаа олохоб гэжэ асуудаба. Нютагай зөөри гэжэ мин лэ саарhан дээрэ бэшшэтэй юм. Үнэн дээрээ нютагай зөөри үгы. Газар эсхэбэрилэн хуваарилха эрхэгүй нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудхэндэ хэрэгтэй юм гэжэ мэдүүлбэ.

Депутат **В. Б. Саганов** үгэ хэлэхэдээ, нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудые hунгахаhаа урид нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгын засагаи зургааануудта hунгалта үнгэргэхэ тухай Хуули тус сесси дээрэ баталан абахые дурадхаба.

Удын забhарлалай hүүлээр «Буряад Республикын Правительство тухай» Хуулине статья статьягаар зүбшэн хэлсэлгэ эхилсэ. Энэ Хуулинин проект урдахи сесси дээрэ харагдажа эхилhэн аад, хойшолуулагдаа hэн. Проектые Арадай Хуралай комитедүүд өөлдэжэ дурадхаhан юм. Президентын ба Правительствын талын тэрэ удаа хэдэ хэдэн шухала статьянуудаар онсо hаналтай байhан дээрэhээ зүбшэн хэлсэлгэ hаатаад, энэ асуудалые хожом харахаа гэжэ шиидхэгдэhэн байна.

Сессинүүдэй забhарта проектые бэлдэдэг хүдэлмэриин бүлэг, Арадай Хуралай Гүрэнэй байгууламжыг, хуули ёноной ба гурим журамай талаар комитет торитойхон хүдэлмэри дүүргээха гэжэ энэ удаа болоhон зүбшэн хэлсэлгын ябаса харуулаа. Арадай Хуралай Экономическа политикын талаар комитедэй түрүүлэгшэ **В. К. Агалов** проектые депутадуудта дурадхажа, статья статьягаар ороhон дурадхал, асуудалнуудаар али али талын hанамжа, тобшололнуудые элидхээ.

Энэ уялгаа элидхэлшэ hайнаар дүүргэнэ гэжэ ажаглагдаа. Юрэнхыдөөшье В. К. Агалов алишье асуудалаар hанамжаяа тодоор элирхэйгжэ шададаг гэжэ ажаглахаар байдаг. Энэнь парламентын хүдэлмэридэ шухала зүйл ааб даа. Тиигээдшье республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшоор жедhэн гадуур жасануудтухай» Буряад Республикын Хуули баталан абтаба.

Удаань «Буряад Республикын «Жилинвест» гэжэ республиканска гэр байра барилгын бюджедhээ гадуур жаса байгуулха тухай» асуудалаар Буряад Республикын Барилгын ба архитектурын министр **С. М. Антонов** элидхэл хээ. Тус элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ депутадууд **В. К. Агалов, Л. С. Шилов, М. И. Семенов, Н. М. Котов** болон бусад хабаадажа, hанамжа дурадхалнуудаа хэлэhэн байна.

Тэрэшэлэн Арадай Хуралай сесси дээрэ «Буряад Республикын территориальна харгын жаса тухай» Буряад Республикын Хуулида хүбилалтануудба нэмэлтэнүүдые оруулха тухай» Буряад Республикын Хуули тухай. Буряад Республикын Арадай Хуралай регламент тухай асуудал зүбшэн хэлсэгдэбэ.

Арадай Хуралай табадахи сесси мүнөөдэр хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлбэ.

ХОНХОДОГТЫ!

Республикын граждан оборонын штабай оперативна дежурнын телефон үдэр hүнигүй хүдэлнэ.

2-40-93 ба 3-01-88 гэhэн телефонуудаар хонходожо, Ставрополиин хизаарай Будённовск хогодо hүүлэй үдэрнүүдтэ болоhон зэбсэгтэ зүрилдөөндэ түрэлхидэйнгөө, танилнуудайнгаа, нүхэдэйнгөө али нэгэн аргаар тэндэхи аюулда оролсоhон байгаа hаань, хуби заяан тухайнь тус телефоноор мэдэжэ болоно. Буряад Республикын граждан обороныи ба онсо аюулта байдалай комитедэй штаб руу hүйдхэлшэдтэ бариглаhан, алуулhан ба шархатаhан бүхы зоной нэрэ дамжуулагдаа.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

Хабарай тарилга—95

ДОЛООН ХОНОГОЙ ДҮНГҮҮД

РЕСПУБЛИКЫН АЙМАГУУДТА ХАБАРАЙ ТАРИЛГЫН ХҮДЭЛМЭРИИН ХЭР ЯБУУЛАГДАЖА БАЙhАН ТУХАЙ ИЮНИИН 19-нэй МӨДЭЭН

(Бүхыдөө таригдаhаниинь гектараар)

Аймагуд	Бүхыдөө таригдаhаниинь	Үндэр тоодо: ороohото болон ороohото-бобово ургамалнууд	Хартаабха	Огородой эдээн	Нэгэ жэлэй ургамалнууд	Силосэй ургамалнууд	Пааз хахалгдаа
Зэдын	59106	40097	87	22	16069	766	29713
Мухар-Шэбэрэй	56600	46350	283	47	3022	5396	6468
Бэшүүрэй	45519	36769	233	39	7068	1380	6910
Хяагтын	37233	27955	177	52	7556	622	5882
Кабанскын	31112	19800	487	48	2354	8081	3611
Яруунын	26296	18256	4	3	2971	4092	13167
Тарбагатайн	24294	18201	219	18	1348	4478	4203
Сэлэнгын	23725	17813	—	15	2771	2560	8974
Хорин	23679	17265	—	3	2245	3891	3457
Түнхэнэй	17315	12911	155	31	545	3673	622
Загарайн	14940	11590	180	228	1260	1560	3129
Хурамхаанай	14444	13170	13	2	1258	—	7820
Ивалгын	11589	7822	75	214	3428	—	3747
Баргажанай	10432	9120	13	3	193	878	5182
Хэжэнгын	10346	9241	9	3	—	1093	3157
Захааминай	7901	4932	23	1	33	2912	2552
Прибайкалин	7210	4418	47	69	391	2270	1490
Хойто-Байгалай	414	151	1	9	140	108	—
Республика бүхыдөө	422155	315861	2005	807	53258	43670	110084

Үнгэрhэн долоон хоног соо республикын ажахынуудта хабарай тарилгын хүдэлмэри бага зэргэ ябуулагдаа. Тодорхойлон хэлээ hаа, энэ неделинин эхинэй байдалаар байгша онло бүхыдөө 422,1 мянган гектарта тарилга хэгдээ гэхэ гү, али нёдондоной энэ үеынхиhөө 33,9 мянган гектараар бага газарта таригдаhан байха юм.

Республикын аймагуудта үнгэрhэн долоон хоног соо дүн хамтадаа 42083 гектарта элдэб зүйлэй ургамалнууд таригдаба. Тэрэ тоодо 7083 гектар талмай дээрэ ороohото болон ороohото-бобово ургамалнууд (тэрэнэй 401 гектарынь шэнинсэ, 50 гектарынь кукуруза, 1076 гектарынь ешмээн, 132 гектарынь ороohоной холисо, 901 гектарынь гэршүүхэ, 4732 гектарынь обёос эзэлнэ), 57 гектарта хартаабха, 275 гектар дээрэ овощ, 17624 гектарта зелёнко, 29 гектар талмайда корнеплод, 14148 гектар дээрэ силосэй ургамалнууд hуулгагдаа. Олон жэлэй ногоон, рапс, редькэ гэхэ мэтын ургамалнууд бага зэргээр таригдаа. 20693 гектарта паар хахалагдаhан байна.

Зэдын аймагай механизаторнууд шэнинсэ, обёос, огородой эдеэ, зелёнко, силосэй ургамалнуудые, олон жэлэй ногоо, редькэ тариха, паар хахалха ажалаа эмхитэйгээр эрхилhэн байха юм. Мухар-Шэбэрэй аймаг энэ хугасаа соо 7001 гектарта, Бэшүүрэй аймаг 5087, Хяагтын аймагай ажахынууд 3538 гектарта бүхы зүйлэй ургамалнуудые тариба.

Хорин, Тарбагатайн, Мухар-Шэбэрэй, Хурамхаанай болон бусад аймагууд зелёнко, Ивалгын, Түнхэнэй, Хойто-Байгалай, Прибайкалин, Бэшүүрэй аймагай огородой эдеэ, Яруунын, Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй, Хорин, Түнхэнэй аймагуд силосэй ургамалнуудые, Мухар-Шэбэрэй, Хяагтын, Кабанскын аймагуд олон жэлэй ногоо, Мухар-Шэбэрэй аймаг рапс ехээр таряа, Яруунын, Зэдын аймагууд паар элдүүрилхэ ажалаа зарим тэды түргэдхөө.

Энэ мэдээгээр ямар тобшолол хэлтэйб гэхэдэ, бүхы юумэн hайнаар бүтэжэ байна гэхын аргагүй. Тарилга хэхэ, паар хахалха талаар арга боломжотой байhан ажахынууд энэ шухала хэрэгтээ мүртэй анхаралаа хандуулнагүй. Эдэнэй тоодо: Хэжэнгын, Түнхэнэй, Тарбагатайн, Хяагтын, Прибайкалин болон бусад аймагуудые оруулхаар. Жэшээлхэдэ, Хэжэнгын аймагай ажахынууд үнгэрhэн долоон хоногой туршада нэгэшье гектар паар элдүүрилбэгүй. Хүршэ Яруунын аймаг арга хургаяа оложо, долоон хоног соо аяар 6000 шахуу гектар паар хахалаа бшуу.

Иимэ hанаа амар байдалай дүнгүүдые hүүлдэ харана бэзэбди.

Редакциин социально-экономическа таhаг.

Хоринин аймагай хүдөө ажахын управлениин ахамад агрономэ Вадим Вадимович ЦЫРЕНОВ хөөрэнэ:

— Хэр удааралшье hаа, хабарайнгаа тарилгые дүүргэхэ дүтэлбэбди. Энээнhээ гадна ондоо хүдэлмэри эрхилхэ баатай болоно гээшэбди. Ургасаяа харуулhалха, буртаг ногоонтой, хороо шумуулнуудтай тэмсэхэ, шинг нойто бариха ажал таряашадта бараглаха бэшэ даа. Тоно-тулишын хажуугаар газарай хүрьhэ хамгаалха түхеэрэлгэнүүд hүүлэй үедэ ехэл хашадаг болошонхой.

hАНААНДА ХҮРЭХЭГҮЙГӨӨР ХҮДЭЛЖЭ...

Ерэхэ намартаа манай ажахынууд баян ургаса ургуулжа абаха аргагүй болонхой. Юундэб гэхэдэ, энэ жэлдэ бидэ таряалан дээрэ минеральна үтэгжүүлгэ оруулжа шадабагүйбди. Манай мэргэжэлтэдэй тооло-hоной ёноор, энэ хэрэгтэ 4000 тонно үтэгжүүлгэ хэрэгтэй болоно. Байгша оной эхинэй байдалаар нэгэ тонно минеральна үтэгжүүлгэ 300 мянган түхэригтэ байhан юм. Мүнөө хэдытэ болоhынь хэлэжэ шадахагүйб. Аймагай ороhдоол, хөөр ажахы ерэхэ ургасаараа түлэхөөр 236 тонно үтэгжүүлгэ хүдалдажа абаа hэн.

Сагай уларилай ехэл хүйтэн байhанhаа газарай хүрьэн нилээд орой гэдэг. Тиимэнээ ажахынууд тарилгаяа схэ хожомдуулжа захалhан байна. Тэрэнэйнгээ эдеэшэхыень хүлеэжэ, сahан доро дахинаа оруулха гү, али хюрууда сохюулжашье болохобди. Нёдондо бидэ иимэрхүү байдалда ороо hэмди. Аяар 660 гектар шэнинсэ сahан доро ороhон юм.

Мүнөө жэлэй эрхэ байдалда Үдын, «Георгиевское», Дээдэ-Тайлсын хамтын-хуваарилгын предприятинууд, Анаагай колхоз тарилгаяа муу бэшээр үнгэргэжэ, тогтууритай ургасын үндэнhэ табиба.

Муудаhан газарhаа ямар ургаса абтахаб? «Хэн газараа энхэрэн бөөмэйлнэб, тэдэнэр ашаяа абаха ёнотой» гэжэ зоной хэлсэдэгынь баhал зүбтэй. Мүнөө жэлэй ургаса таряашадай hанаанда хүрэхэгүй гэжэ эртээнhээ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйб.

БАЯН УРГАСА ХҮЛЕЭНЭБДИ

Тарбагатайн СПТУ-гай огород ороhдоол хахад гектар талмай эзэлдэг юм. Зүгөөр намартаа эндэhээ яhала ехэ ургаса абтадаг. Училищиин столоводо капуста, свёкло, морхооб болон бусад ногоон эдеэн элбэг дэлбэгээр ородог.

Нина Павловна Асеева мүнөө жэл огородой ажалые хүтэлбэрилнэ. Юhэдэхи класста hурадаг Катя басаганиинь хамhалсадаг. Эндэ hаяхан Ольга Николаевна Шадринагай ургуулhан капустын рассаданнуудые эдэнэр огородоо hуулгажа дүүргээд байна.

Сүлөөтэй сагтаа училищиин hурагшад огородто ерэжэ хамhалсадаг. Женя Терехова, Юля Быкова, Наташа Потапова, Света Мухомедьярова гэгшэд тэндэ эрхимээр хүдэлнэ.

— Тээсгэн механигуудyhанай сорго заhажа үгөөhэн. Тиихэдэнь огородтомнай yhан хододоо байха болоно. Хүдэлхэ зэмсэгүүдшье бии. Намартаа огородтомнай баян ургаса абтаха гэжэ ехэтэ найданхайбди, — гээд Тарбагатайн СПТУ-гай эмхидхэлэй ажалые даагша Г. Беженцева хөөрэнэ.

С. ВАСИЛЬЕВ.

...ХАДАТА ЗАХААМИНДА ТҮhАЛАМЖА

...хааминай аймагай экономые гүрэнэй зүгhөө дэмжэлгэ талаар хойшолуулашаа. «Тэмжэзэнүүд тухай» тогтоолыг Буряад Республикын Правительство баталан абаа.

Экономическа шахардуулгаа заха холын аймагуудилангаяа бэрхэтэй байдалда оруулаа. Гадна Захааминай аймагай сагай уларилдаа үүн гээшэ.

Закаменск хотын болон Холтоhон hуурилгай элшэ хүсэнэй ажахыдые 1995—1996 онуудтулишын хаhада бэлдэгдэгдэ тула аймагта 2 мильярд түхэригэй бюджетнэ тэмдэлэмжа трансфертын хэмжээгоор үгтэбэ. Зүүн Сибирьин түмэр замай Улаан-Удэ отделениин тус аймагта 18 мянган тонно цэнгэн эльгээлтые хангаhан тула республикын Финансын министерство трансфертын тоосоогоор 6 миллиард түхэриг үгэхэ болобо.

Энэ жэлдэ тус аймагта хүдөө ажахын үйлдэбэриин дорой-дуналгые тогтоохын тулаа Буряад Республикын хөдөө ажахын министерство ажахынуудта, таряалай хамтын, хубиин ажахынуудай эблэлнүүдтэ, фермерлэй эмхи зургааануудай ажахынуудта ажахын мал арга болоmолгоо үгэхэ юм. Республикада лизингээр ородог техникэ тус аймагай хүдөө ажахыда үгэхэ гэжэ шиидхэгдэбэ. Тэрэ тоодо моортэ 20, гэнэжэтэ 5 трактор ороо.

Бүргэ, Далахай, Үлэнтэ hуурилгуудта hургуулиин байшангуудай барилгые дүүргэхын тула мүнгэ hомололгоо хэхэ арга харагдажа үзэгдэнэ.

Нуртын мал ажалай комплексын hуури дээрэ гахай шахан таргалуулха талаар Россин — Монголой хамтын предприяти байгуулха гэжэ хараалагдана. Энэ асуудал хаража үзэхэ даабари Буряад Республикын Гадаадын экономическа холбоонуудай болон уласхоорондын харилсаанүүдай министерствэдэ даалгагдаа.

Буряад Республикын Хүн зонийе социальна талаhаань хамгаалха министерство Баянголой инвалид хүүгэдэй байшангые республикын бюджедhээ сэхэ хангаха арга олгохоор уялгалагдаба.

Закаменск хотын аэропортын нинидэлгын талмайе hэльбэн заhабарилгада, ветерануудай 18 байратай гэр барилгада бюджедhээ мүнгэ hомолхо асуудал шиидхэгдэхэ юм.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

БУРЯАДАЙ СПОРТСМЕНҮҮД ОЛИМПИАДАДА БЭЛДЭНЭ

Россин Федерациин Национальна олимпийскэ комитет эзэлжэтэ Олимпиин наадануудта бэлэдхэлээ эхилжэ байhан ороhойгоо суглуулагдамал командануудай гол бүридэлдэ Буряад Республикын 11 спортсмениие оруулха тухай шиидхэбэри абаба.

Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар, hур харбалгаар Россин суглуулагдамал командануудай бүридэлдэ Буряадай гурбан барилдаашад, тусхайлбал, Сергей Замбалов, Дугар Жамсуев болон Андрей Матюнов, гурбан мэргэшүүл Жанна Тухалова, Валерий Лысенко, Бальжинима Цыремпилов гэгшэд оруулагдаа. Манай табан хүн Олимпиадда дээрэ дэлхэйн хүнгэн атлетикын эрхим бэрхэ түлөөлэгшэдтэй хурдан солбоноо, шамбай бэрхээ түршалсаха юм. Эдэмнай хэд бэ гэхэдэ. Анастасия Данчинова, Альбина Ленталь Наталья Соломинская, Сергей Федотов болон Юрий Чижов гэгшэд болоно.

СССР-эй болон Россин Федерациин габьяата тренернүүд Г. Б. Баймеев, В. Д. Домнин, В. М. Сыдеев, В. Д. Ангархаев, В. И. Игумнов, үбгэ hамган хоёр Софья болон Леонид Хатуторовтан, К. Д. Эрдынеев, В. П. Трунев гэгшэд тэдэ-ние энэ харюусалгатай, туйлай ехэ мүрысөөнүүдтэ бэллэхэ байна.

Ерэхэ жэлдэ газаа далайн саана үнгэргэдэхэ ехэ мүрысөөндэ Буряадай атледүүдые hайнаар бэлдэхэ зорилгоотойгоор республикымнай Правительство «1996 оной Олимпиин наадануудта Буряад Республикын спортсменүүдые бэлдэхэ хэмжээнүүд тухай» тогтоол абаба. Спортын байрануудые, түхеэрэлгэнүүдые хүлhэлжэ абаха, түхеэралгэ хэрэгсэлнүүдые худалдажа абаха, Олимпиадада бэлэдхэлэй Буряадай түбые байгуулха тухай Правительствын январь hарада абаhан захиралтаар байгуулагдаhан байрые заhабарилхын тула мүнгэ зөөри гаргашалхые энэ тогтоолоор хараалагдана.

Зарим нэгэн мастернуудай туйлаhан спортын үндэр үрэ дүнгүүд ургажа ябаа залуу үетэнние спорт эрхилэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадуулха, Буряад ороондо физическэ культура болон спортые саашадань хүгжөөхэ арга олгохо байhаниинь арсашагүй гэжэ баталагдан абтаhан тогтоол дотор заагдана.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. Д. Дондоков. «Мал ажалай сайдал улам доройтоно»—хүдөө ажахын шэнжэлэл; Хэжэнгын аймагай Үлзытэ тосхоной 60 жэлэй ойдо. Ц. Цырендоржиев: «Сэлгеэхэн нютагнай hайхан даа...»; Хойто зүгэй арадуудай ажабайдал. В. Баторов: «Дэрэгэн нютагай эвенкнүүд»; Б. Нечаев: «Тэсэмгэйгээр дабанаабди»—мэдээсэл;

3-дахи нюурта. Эхэ ороноо хамгаалагшадай үдэртэ зорюулагдаhан материалнууд.

4-дэхи нюурта. Агуу Илалтын 50 жэл. В. Галсанов: «Ахын багшанар фронт дээрэ»; Монгол литэ. Түhатай зүбшэл.

МАЛ АЖАЛАЙ БАЙДАЛ УЛАМ ДОРОЙТОНО

Хүдөө ажахын шэнжэлэл

Һүүлэй гурба-дүрбэн жэлэй туршада манай гүрэн дотор экономическа реформын «бэелүүлэгдэжэ» эхилхэдэнь, колхоз, совхозуудта, гүрэнэй хүдөө ажахын бусад предприятинуудта гүрэн түрахеө мүнгэнэй таларр бодото туһаламжа үзүүлэгдэхээ болёо, уданшьегүй бата бэхи байһан колхоз, совхозуудые баалалтын хүсөөр худхажа, хуймажа, заатагүй фермернүүд, таряашанай ажахынууд, бага нүхэсэлнүүд, бүлгэмүүд боложо таһарагты гэһэн холын хараа бодомжогүйгөөр шиндхэгдэһэн захиралтануудай үндэһөөр олохон ажахынууд һандараа, һалаха түйлдаа хүрөө.

1992—1993 онуудай туршада хамтын ажахынуудай малай тоо толгойнь эрид үсөөн болгогдоо, үлөөгдэһэн малай ашаг шэмэнь нилээд доошоо ороо.

Энэ хэлэгшэеэ хэдэн тоо, баримтануудаар гэрэлэлэн батадхая. Байгша оной январь—май һарануудай хугасаа соо республика дотор бүхыдөө 73077 центнер мяхан үйлэдбэрилэгдэһэн, пёдондоной энэ үеынхитэй зэргэсүүлэн сасуулхада, 9237 центнерээр бага мяхан абтаһан байна. Зэдын аймагай ажахынууд мяха үйлэдбэрилын хэмжээе 11 процентээр, Яруунын аймагайхид — 6, Хяагтын аймаг аяар 100 процентээр, Прибайкалийн аймагай колхоз, совхозууд, таряашанай ажахынуудай эблэлнүүд—49, хоринхид —9 процентээр дээшэлүүлээ. Энэ жэшээ ганса һайн талыень харуулна бэшэ, мүн муу талыень гэхэ гү, али аймагуудай ажахынуудай малаа олоор үүсэлжэ, толгойень үсөөлжэ байһыень бэшэ гүшуу. Түсхайлбал, ганса Хяагтын аймагай ажахынууд үнгэрһэн табан һара соо нёдондо жэлэйхинээ аяар хоёр дахин олоор малаа үүсэлһэн байна.

Мяха үйлэдбэрилгээе доошонь оруулһан аймагуудта яһала олон. Тэдэнэй дундаһаа Тарбагатайн аймагай ажахынууд 1994 оной январь—май һарануудта соо аяар 4229 центнер мяха үйлэдбэрилжэ абаһан һаа, харин мүнөө жэлдэ миил 2474 центнер продукци арай-шамай гэжэ үйлэдбэрилөө. Түнхэнэй, Хурамхаанай, Хойто-Байгалай аймагуудта мяха үйлэдбэрилгээе 49—58 процентээр доошонь оруулһан байха юм.

Үнгэрһэн табан һарын турша соо республикын бүхы түхэлэй ажахынууд 13670 толгой эбэртэ бодо мал мяханай комбинадуудта тушаажа, 34106 центнер мяха худалдаба. Тушааһан малай толгой бүрийн шэгнүүрынь ороёдоол 249 килограммда хүрэбэ. Энэнь нёдондоной-хиһоо баһал доошоо болоно. Хэжэнгын аймагай тушааһан 139 үхэрэй толгой бүхэнэйнь шэгнүүр 312 килограмм татаа гээшэ һаань, харин Түнхэнэй аймагай үхэр бүхэниинь миил 219, ахыхидай—219, Сэлэнгын үхэрэй шэгнүүр 230, Захааминай аймагайхи 219 килограммда үрэһэн байна.

Энэ хугасаа соо гүрэндэ 18374 хонин тушаагдажа, бүхыдөө 5660 центнер мяхан худалдагдаа. Хонин бүхэнэйнь шэгнүүр 31 килограмм татаа юм. Зэдын аймагай ажахынууд эгээл олон хонидые тушаахадаа, толгой бүрийн шэгнүүрые 30 килограммда хүргөө. Хоринн, Яруунын аймагуудай мяханай комбинадта асарһан хонин бүхэниинь 27—28 килограмм болоо.

Республика дотор бүхыдөө 1448 морин үүсэлэгдэжэ, дүн хамта 4415 центнер мяхан тушаагдаһан байна. Тушаагдаһан морин бүхэниинь 305 килограмм татаба. Энэ баримта юу харуулнаб гэхэдэ, Буряад орондо энэ һалбарие саашадань хүгжөөжэ, хямда сэнтэй, амта шэмээрээ балай дутахагүй һайн шанартай мяха үйлэдбэрилхэ аргатай байһыень гэршэлжэ үгэнэ бшуу.

Һү һаали абаад харабал, мүнөө жэлдэ 184730 центнер сагаан эдеэн үйлэдбэрилэгдөө гэхэ гү, али үнгэрһэн 1994 оной эпэ үеынхиһөө аяар 93284 центнерээр бага продукци һаагдажа абтаа. Түнхэнэй, Баунтын, Сэлэнгын аймагуудай байгша ондо һү һаалияа эрид доошонь оруулба. Тодорхойлбол, Түнхэнэй аймагай ажахынууд нёдондо 15221 центнер һү һааһан һаа, энэ жэлдэ миил 5088 центнер сагаан эдеэ үйлэдбэрилбэ. Сэлэнгын аймаг һү һаалияа аяар 50 процентээр доошонь оруулһан байна.

Республика дотороо ганса Ахын аймаг һү тиимэ өхэөр һаадагшьегүй һаа, байгша ондо, үнгэрһэн жэлэйхидэ орходоо, һү үйлэдбэрилгээе 39 процентээр дээшэлүүлһэн байха юм.

Үнеэн бүриһөө абтажа байһан һүнэй хэмжээе харабал, Баунтын, Тарбагатайн аймагуудта мүнөө жэлдэ яһала өхэ һү һаана. Жэшээлхэдэ, тарбагатайнхид аяар 28 процентээр һү һаалияа дээшэлүүлжэ шадаа.

Үнгэрһэн май һара соо 40439 центнер һүн һаагдаба. Энэнь 1994 онойхидо орходоо, 30 процентээр доошоо болоно. Үнеэн бүриһөө дунда эзргээр 83 килограмм һүн абтаа. Прибайкалийн, Тарбагатайн аймагуудта даб дээрэ үнеэн бүриһөө һү һааха хэмжээгээ май һарада яһала дээшэлүүлһэн байна.

Байгша оной январь—май һарануудай туршада бүхыдөө 55 миллион 413 мянган тасхагаг шэнжэлэл үндэгэн суглуулагдажа абтаба. 1994 онойхитой эзргэсүүлэн харахада, аяар 21 миллион 217 мянган үндэгөөр үсөөн үйлэдбэрилэгдөө. Тахиа бүхэнһөө дунда эзргээр 78 үндэгэн абтаһал байха юм. Гансал Ивалгын аймагай шубуушад амжалтатай хүдэлжэ, тахлануудаа һайнаар харуулһанайнгаа ашаар үндэгэ олоор суглуулжа абана.

Жэлэй эхиһээ хойшо түл түрэсэ хэр абтабаб гээд сэгнэхэ болоо һаа, 1994 онд 35239 тугалай түлжүүлэгдэжэ байгаа һаань, мүнөө жэлдэ 26949 тугал томо болгогдоно. Энэнь зуун үнеэн бүхэндэ тоолоходо, ороёдоол 36 тугал хүртэнэ гээшэ. Харин Захааминай аймагта зуунай миил 17, Хурамхаанай аймагта—18, Баунтда—19 тугал түлжүүлэгдэнэ.

Үнгэрһэн табан һара соо бүхыдөө 21102 толгой поршоонхо абтаһан байна. Энэнь нёдондо жэлэйхиһээ 13 процентээр үсөөн болоно. Улаан-Удын агроконсорциум гансаараа амжалтатай хүдэлжэ, 1994 онойхидо орходоо, поршоонхо олоор абаад, гарза багатайгаар түлжүүлнэ.

Мүнөө жэлдэ хурьгад ехэл үсөөн абтаа. Тодорхойлон хэлэбэл, үнгэрһэн жэлдэ бүхыдөө 237132 хурьганай түлжүүлэгдэһэн һаань, энэ жэлдэ ороёдоол 156840 толгой түл абтаад харуулһалгдана. Зуун эхэ хонин бүриһөө миил 50 хурьган абтаа гэхэ гү, али һүрэгэй тэн хахадынь түрөөгүй.

Яруунын, Тарбагатайн, Хоринн аймагуудта энэ жэлдэ унагадые яһала олоор абаад байна. Республика дотор хараад үзэбэл, нёдондо 5297 унаганай абтаһан байбал, мүнөө жэлдэ 4733 гүл түлжүүлэгдэнэ.

Малай гарзалха ушар илангаала байгша ондо нилээд олошороо. Түсхайлбал, үнгэрһэн табан һара соо дүн хамта 13380 толгой бодо мал, 10555 толгой гахай, 73221 хонин, 1669 толгой морид үхэл хаталда оруулагдаһан байха юм. Хлагтын, Захааминай, Бэшүүрэй, Баунтын аймагуудта үхэрнүүдээ, Яруунын, Загарайн, Хяагтын аймагуудта хонидоо, Захааминай, Хяагтыч, Хоринн, Хойто-Байгалай аймагуудта мориндоо олоор гарзалуулба.

Үхэл тахалай һүүлээр хэды толгой мал даб дээрэ үлоод байнаб гэбэл, байгша оной июнин нэгэнэй байдалаар республика дотор бүхыдөө 166792 үхэр, тэрэ тоодо 58016 үнеэн, 35894 гахай, 501111 хонин, 1 миллион 517 мянган шубуу шонхор, 52064 морид тоологдоно. Байгша ондо Түнхэнэй, Яруунын, Загарайн, Баунтын, Хурамхаанай аймагуудта эбэртэ бодо малайнгаа, Загарайн аймаг гахайнуудаа, Бэшүүрэй, Загарайн, Иволгын, Тарбагатайн, Түнхэнэй, Ахын аймагуудта хонидойнгоо тоо толгойень эрид үсөөрүүлээ.

Эндэ үгтэһэн тоо, баримтануудаа ямар тобшотой хэлтэйб гэхэдэ, үлэһэн малайнгаа тоо толгойень хороохогүйн, байһан малайнгаа ашаг шэмэнь доошонь оруулхагүйн тула ажахынуудта ямаршье тодорхой хэмжээн абтанагүй. Малшадаа халуун анхаралаар хүгеэлхэ хэрэг мартагданхай. Түхэреэн жэл соо мал дахажа ябаһан хүнүүдтэ салин хүлһэн түлэгдэнэгүй. Малай үүлтэр һайжаруулагдахаяа болихой. Үбшэн, үлдэртэһэн мал аргалха, эмшэлхэ эм дом олдоногүй, олдоошье һаа, ехэл үнэтэй. Эмэ малые саг соонь үрэжүүлхэ гээшэ онсо удха шанартай. Эдэ бүгэдэнлэ анхаралай табигдадаг болоо һаань, байһан адууһа малаа абарха арга биил даа.

Редакцийн социально-экономическа таһаг.

Хэжэнгын аймагай Үлзытэ тосхоной 60 жэлэй ой

СЭЛГЕЭХЭН НЮТАГНАЙ ҺАЙХАН ДАА...

Холын 1935 он һэн. Тинхэдэ Хуурайда, Һэгэлзыдэ, Һүүжэдэ, Үлзытэдэ, Бурташтайда, Хүндыдэ, Сулхарада (Хүсөө, Сиитир, Шара-Жалга, Боро-Хүл) ажаһуудар байһан зон сагайнгаа эрилтээр эбэл ёһоор хэлсэткэ, Баян-Хара, Найрай-Толгой, Сахюурта, Ухаа-Губэ каданууудай ташалакгуудта, Үлзытын хүндын Худанай голтой нийлэдхэ дээрэ шэнэ тосхоной һуури табижа, тиихэдэ 158 үрхэтэ айл ажабайдалаа хамта зохёожо захалаа һэн.

С. М. Кировэй нэрэмжэтэ хүдөө ажахын артель тэлэнэр эмхидхэжэ, тэрэ үедэ 8575 гектар газартай байгаа. Тэрэ тоодо 1178 гектар ахаһаһан газар, 980 гектар сабшалан, 2850 гектар бэлшээри, 3567 гектар ой, уһан болоод бусад газар ороно.

Эдэ зоч 475 моритой (тэрэ тоодо 160 ажалай морид), 1200 толгой эбэртэ болоо малтай (тэрэ тоодо 320 үнеэн), 1600 хонитой, нэгэ мориной шэрэдэг 25 анзаһатай, мориной 1 молотилкатай, хоёр мориной шэрэдэг тарла сохиго 5 жаткатай, 5—6 морин косилкатай, мүн лэ эдэ шэнэ морин тармуурнуудтай, 50—60 гар хажуурнуд, тармуурнуд болон бусад олон зэр эмсэгтэй байгаа.

Тиихэдэ колхозуд гэжэ сал мал болон газар ажалаа эмхилээд һуудагүй, мүн гурэнэй зүгөөс табигдаһан түсэбэй ёһоор модо өхээр бэлэдхэжэ. Хулан, Үлэ голуудаар Нохойн станци хүрэтэр үрэхэуулдаг һэн. Нигэжэ хэлгээ һайхан Үлзытын баян түүхэ эхиэ абаа! «Үлзытээрхин» гүүлэдэг онсо хэлбэритэй бүлэг зоной зан абари бүрилдөө. баяр, жаргал, гуниг, голхорол, амжалта—зоной ажабайдалда үшардаг бүхы юумэ үзэжэ, бэрхэшээлнүүдые дабажа, эдэ 60 жэл соо ажаһуугаа.

С. М. Кировэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүшын түрүүлэгшэ Б.С. Дашахорлоевһоо захалаад, З. Бадмаев, Т. Ринчинов, Ц. Цыремпилон, Ч-Ц. Дылыков, А. Бадлуев, Д. Нимаев, Т. Ринчинов, Д. Батомункуев, Б. Ринчиндоржиев, П. Ткаченко, А. Матвеев, Ц-Д. Лодоев болон бусад ажахынгаа хүтэлбэрилөө. 1961 онһоо хойшо эндэ Худанай совхоз бии болгогдоһон юм гээд онсолоё.

Энэ хугасаа соо Үлзытэ нютагай бодото шэмэг юун болоноб гээд асуудал табиа һаа, ажалша бүхэриг, түрүү, бэлигтэй зониинь мүн болоно гээд онсолмоор байна. Тэдэнэрэй үгы һаань, шэрүүн уларилгай энэ дайдада нимэ баян байдал тогтохо һэн гү, али үгы гү? Үгыл юм ааб даа.

Һаалишад, хоншод, адуушад, Д. Бардуева, Ц. Очиров, Р-Х. Базарова, Д. Дамдинов, Сарилташад Д. Шагдаров (Хангаан баабай), Р. Санжиев, модошо дархашуул Х. Жамсаранов (Жамса баабай), түмэршэ дархан Р. Эрдынеев (Мухай Ринчин), Б. Жамсаранов, Ц. Д. Бадмаев, элдэб ажал хэдэг байһан Д. Цыренов, Б. Цыденов, Ц. Цыденов, Л. Намдалов, Ш. Шоймпохов, С. Кондратьев, Ф. Ланцов гэгшэд бүхы иаһан соогоо ажаллажа, нютагаа шэмэглэһэн зон гэгшэ ааб даа.

Эндэ 1936 ондо Бүрдад Республикын ажалшадай делегацийн бүридэлдэ орожо, Сталинтай уулзаһан Дашин Хорлуев тухай дурдамаар ха. Тэрэ Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагданхай, колхоздоо 1 тонно хахад ашаа зоодог машина бэлэгтэй бусаһан байха юм.

Асари өхэ совет ороной багахан углуу болохо Үлзытэ тосхондо ажаһуугшад бүхы арадтаяа хамта Эсэгэ ороно хамгаалын Агуучеэ дайнай шэрүүн, аймшагтай жилнүүдые дабажа, гэлтэ хороло үзэжэ. Агуу Илалта шэрээлэлэһэн байна.

Дайнай хугасаа соо, 1941 онһоо 1945 он болотор Үлзытэнээ 108 хүн (тэрэ тоодо 101 бүриадууд, 5 ородууд, 1 украинец) сэрэгтэ татагдаад, 46-ниинь нютагаа бусаха заяагүй байгаа. Дайнда морлосшодой 44-ниинь айл боложо түбхинэһэн зон һэн. Эдэнэрэй дунда 20 наһа гүйсөөгүй 14, гушаадтай 48, дүшэн таба хүрэтэр наһатай 32, 50 хүрэтэр наһатай 14 хүн байгаа гэжэ тэмдэглэмээр.

Дайн дажар гээшэ айхабтар муухай үйлэ хэрэг гээд мэдэээжэ ааб даа. Ямар нэгэ дутыгтөө хүниие алдаагүй айл гэжэ үгы байгаа бшуу. Дурдаха болоо һаа, эсэгэ, хүбүүн Ринчин, Цыретор Эрдынеевүүд, Филипп, Владимир Ланцовуд, аха, дүүнэр Базар-Сада, Хинэ-Бадраа, Цыренлонжок Бороодоевуд, Гуро-Бадраа, Лубсан-Доржо Будаевуд, Гарма, Буянто Дашиевуд, Бата, Буда Дугарцыреновуд хархис фашис бүлимтарагшадтай тэмсэжэ, эрэлхэг зоригтойгоор хариин холо хүйтэн газар дээрэ алдаан унаа, түрэһэн Үлзытэдээ бүсаагүй.

Дайнай һүүлээр, 1950-яад оной һүүл, 60-аад онуудай эхин багаар хүдөө ажахыда эрид хубилалтануд боложо, Үлзытэдэшье баһал шэнэ амин үзэгдөө һэн. Дүрбэн жэлэй аймшагтай хаһа дабажа гараһан зон эб найремдалта ажабайдаяа аһан шадалаараа байгуулжа, һайн һайхан тээшэ эрид эрмэлзээ юм.

Эндэ баһал нютагай ажалша, бэрхэ зоной ороддолго, шадабари хараглаа юм бээ. Хонишод Л. Абидуев, Ц. Хандуева, Н. Ширапова, Ц. Шөёнова, адуушан Ц. Дамдинов, механизаторнуд Д. Дашицыренов, Б-Д. Балмаев, Ц-Д. Тудупов, Б. Базаров, Ц. Хандуев, Ч. Ринчинова, К. Базаров, жолоошон Б-Ц. Номшиев болон бусад унаһан малгайгаа абаха сулөөгүйгөөр ажаллажа, ехэхэн туһа нэмэрнээ хамтын хэрэгтэ оруулаа.

Үлзытэдэ бэлигтэй, һуртуулитай зон баһал олоор урган гараа. Онсолхо болоо һаа. Чимитдоржиевтэй бүлэдэ түүхын эрдэмэй доктор Ширап Бодиевич, физико-математикын эрдэмэй доктор Намжил Бодиевич, физико-математикын эрдэмэй кандидат Дугар Бодиевич, Батороевтоной бүлэдэ физико-математикын эрдэмэй кандидат Анатолий Софронович, биологийн эрдэмэй кандидат Итя Сократовна шэд хүмүүжүүлэгдэ.

Саашань дурдаха болоһаа, геолого-минералогическа эрдэмэй доктор Ц. Очиров, академик, физико-математическа эрдэмэй доктор Г-Н. Б. Даидаров, физико-математическа эрдэмэй кандидат Д-Д. Ш. Цыдыпов, техническэ эрдэмэй кандидат Д-Ц. М. Дашинимаев, ветеринарна эрдэмэй кандидат Б-Д. Ж. Цыренов, Доржиев, медицинын эрдэмэй кандидат, Бурят Республикын эдэлүүрые хамгаалын министр Б. Г. Балдыров, багшанар Г. Б. Цыдыдоржиева, Ц. Ц. Бадмаева, С. Б. Балданова, уран зохёолшон Ц. Б. Цырендоржиев, шулэгшэн, хүгжимшин Ц. Шойжиниимаев болон бусад нэрэнүүдые нэрлэхэргтэй гэжэ һанатдана.

Үлзытэ нютагнай гүүлэлдэб хаһануудые үзөө, гэб юумэн эндэ болоо. Нютуедэ Үлзытэмнай ерэдэгүй, багахан тосхон гэжэ тогдоод, нилээн гүйцэ болоһон юм. Ерэхэдэ, тосхоной гол үйлсөөр үрэмэлэй ургажа байхань харадаад, эсэсэ гуниг турсаг байһан юм. Зүгөөр тосхоны туб бии болгогдожо, нютагнай һэргэ. Эндэ Ажалай Улаан Тугай орденто Доржо Намдалович Лоховой габьяа ехэ гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Мүнөө баһал саг эрид билжа, нютагаарнай горимхубилалтануд болоно, Үлзытэн ажахы байна. Худанай совхоз бутаран мүнөө таряашадай 22 аймгийн эмхидхэгдэд байна. Энэ ажахынуудай байдалыг лаб нимэ, тиимэ гэхэнь хүнтэй.

Мүнөөнэй фермернуудта нилээн бодомжотойгоо, ашаллажа байһаниинь гаргасата тодорон харагдана. Юрэ гэхэдэ, Америкын Холбосон Штадуудай Арканзас штатдай хүдөө ажахын һургуулитай нягта холбоо барилцаа байгуулагданхай. Нигэжэ һурагшадшье, тэдэ нэрэй эхэ, эсэгэнэршье тэдэ шэ ошожо, хубиин ажалай эрхилэлтын нюусануудта танилсана. Американууд харюудань баһал ерэдэг.

Эндэхи дунда һургуулиймагай эрхим һайн һургуулинуудай нэгэн гээд онсолмоор. Элдэб техническэ хэрэгсэлэй бусад зүйлнүүдээр дүүрэнээр хангагданхай ха юм. Ганса һургуули дотороо ле-харамга тухай дурдамаар. Гадна Бургаастайда орсодог амаралта-ажалайнь ногерь үхибүүдтэ онсо хэрэгтэй шаагдадаг. Тиимэһээ нютагнай ажалша бүхэриг, юумэ мэдэхэ, шадабаритай ехэтэй зон урган гарахаяа гэжэ гээд найданабди. Тиимэ хэнь лэ болтогой!

Сэлгеэ Үлзытэмнай сэлэн һалбаржа, эрхим зоноо алдаршажа, дуулим дэлхэй дэрэ хүгжэн хэнь дамжаггүй. Ум мэдэмдай хум...

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ,
уран зохёолшо.

Хойто зүгэй арадуудай ажабайдал

ДЭРЭЭН НЮТАГАЙ ЭВЕНКНҮҮД

САНЖИИН ЗАИМКА

30-аад онуудаар Бодон, Үүрэг, Һүбэ, Сагаан-Уһан, Зуһалан нютагуудаар болон Онёо голой эрьеэр ажаһуудаг эвенкнүүд газар уһагүй болоходоо, холын Дэрээн нютаг нүүжэ ошохо баатай болоо һэн. Дэрээндэ хада уулын хабшалаар, ой тайгын эрьеэр Тазы, Хэнхэсэр, Мүшөө, Шальшагар, Хабаржаан, Булуухаан, Һамаахай, Һэюу, Ендэхээр, Умхэй, Буряанхуур, Хэбэли, Зүгдэли нютагуудта байрлажа эхилһэн түүхэтэй.

90 наһатай боложо, наһа дүүрэһэн Цыден Удаулович Вачеланов нигэжэ хөөрэгшэ һэн:

— «Бодон, Үүрэг, Сагаан-Уһанда коммунануудай эмхидхэгдэжэ эхилхэдэ, бидэнэр эвенкнүүд агнаха газаргүй болоходоо, ой тайгата Дэрээн ерэһэн зомди. 1937 ондо Тазы һууринда эвенкнүүдэй «Интеграл» колхозой эмхидхэгдэхэдэ, түрүүлэгшээр ажаллаа һэм. Тиихэдэ биде Баунтын аймагай мэдэлдэ байһан юмди. 1943 ондо колхозойнгоо Дэрээнэй сомоной Ленинэй нэрэмжэтэ буряад колхозтой нийлэхэдэ, түрүүшээр правленийн түрүүлэгшьын орлогшоор, хожомынь экспедиторээр ажаллааб».

Хаанашье, ямаршье ажалда ябахадаа, Ц. У. Вачеланов хүдэлмэридее үнэн сэхээр хандадаг, ороддолго үүсхэл гаргадаг хүн һэн. Цыден үбгэн буряадуудай, эвенкнүүдэй холбоо барисаан тухай тодорхой баримтануудые дурдажа, залуушуулда уг залгуулан хөөрэдэг байгаа. Дайнай үедэ буряадууд, эвенкнүүд тамхи, сай, талха, мяха, тоһоёо андалдадаг байгаа юм. «Эбтэй ябагты, буряад, эвенк угсаатан дүтын яһатамди» — гэжэ Цыден Удаулович хэлдэг бэлэй. Дэрээндэ Ц. У. Вачеланов эвенк, буряад зоной дунда хани барисаа батадхаһан хүнүүдэй нэгэн болоно.

50-яад онуудаар Орочон Сампилович Бодоулов Дэрээнэй сомоной Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой комсомолой эмхиин секретарь ябахадаа, залуушуулэй дунда һонирхолтой ажал ябуулдаг бэлэй. Үбһэ хуряалгын урда Баргажан, Улгана голнуудай эрьедэ үзэсхэлэнтэ һайхан газарта комсомолойнгоо суглааануудые үнгэргэдэг, өөхор, зуугаа наада эмхидхэдэг һэн. Хурамхаанай дунда һургуулида удаан саг соо үрэ ехэтэйгээр ажаллаһан, мүнөө наһанайнгаа амаралтада гаранхай. Ажалай Улаан Тугай орден ветеранай сээжые шимэглэнэ. Дайнай болон ажалай ветеран олониитын ажабайдалда мүнөөшье эдэбхитэй хабадаһаар, аша зөөнүүдээ үргэлсэжэ, үнэр баян, жарталтай тэнюун үбгэржэ ябана.

90 баабгай алаһан суута ангуушан Иннокентий Баханов, булгашан Бодоул Мухатаров. Хурамхаанай аймагай олон ажахынуудта Баргажан голые гаталха холбоо, наһа, хайбануудые бүтээдэг байһан модошо дархан Егор Баранов, суута комбайнерчууд Пётр Миронов, Галсан Бераульев, «Эхэ-герой» хонишон Цыцык Болотова, түүхын эрдэмэй кандидат Александр Шубин, летчин Илья Елбонов, поэт, хонишон Владимир Лоргоктоев, Уланхаанай суута луговод Дарма Баханов ба бусадые эвенк угсаатанай нэрэ хүндые дээрэ үргэжэ ябаһан суута хүнүүдэй тоодо онсо тэмдэглэмээр гээшэ. Дэрээн нютагта эвенк угсаатанай соёл, түүхэ һэргээн хүгжөөхэ хэрэктэ багшанар, эвенк яһанай элбэхигэд А. Н. Делбонова, Ц. Ц. Майоров, М. Н. Туракина, З. Р. Делбонова, Е. Я. Романова гэгшэлэй үүргые дурдаха ёһотойбди.

Санжи Бэрельтуевна Степанова Дэрээн нютагта аха заха һаалишан суугай һэн. Тэрэнэй нэрээр Санжиин заимка гэжэ нэрлэгдэһэн газар мүнөөшье нютагтамнай дурдуулагдаһан зандаа. Ажалай Улаан Тугай орденто суута һаалишан 75 наһанайнгаа дабаан дээрэ гаранхай, нарин нягта, хүнгэн сарюун зандаа.

Мүнөө Дэрээндэ Уланхаанай ба Дэрээнэй эвенкийсэг сомоной Соведүүд эмхидхэгдэнхэй гээшэ. Холо захын Дэрээнэй эвенкнүүд урдань, мүнөөшье, хүшэр үе сагай бэрхэшээлнүүдые дабажа, нютагайнгаа буряадуудтай эбтэй эетэй ажаһууна. Һүүлэй үедэ эвенкнүүдэй гэр бүлэнэрэй үнэр баян болоһониинь онсо тэмдэглэмээр. Холо захын Һамаахай һууринда ажаһуудаг Степановтанай гэр бүлэ тэрэнние гэршэлнэ.

ТҮРЭҺЭН НЮТАГТАА ТҮБХИНЭН...

Цыдентэй сасуубди, бага наһандаа бухын нүхэн соо хамта яһала наадаһан байхабди. Ягдагай долоон жэлэй һургуулида һурахадаа, би комсомолэй эмхиин секретарь. Цыден үчюмой түрүүлэгшэ ябаа. Цыден бэрхэ спортсмен һэн. Турник дээрэ «нара» хэдэг, санаар урилдахадаа, бултаниие ахижа, түрүүн ерэдэг, үндэрые, утые һурэхдөө, хэниешье урда оруулдагүй солбон бэлэй.

Һурагшад тэрэ үедэ буряад, эвенк интернадуудта байрладаг һэмди. Буряад үхибүүд гэртэнээ асарһан эдеэтэй, харин эвенк интернадта үхибүүд гүрэнэй тэдхэмжэ дээрэ байдаг һэн, Цыден хилээмэээ үлөөжэ, намда нэгэтэ бэшэ асардаг бэлэй. Үлэн хоохон тэрэ үе сагаа мүнөө уулзаахадаа дурсагшабди. Долоодохи класс дүүргэгэд. Цыден армида ошоо. Армиһаа бусаһаар гэр бүлэтэй болоно түбхинөө һэн. Колхоздоо комсоргоор, сомоной Советдэй секретарраар хүдэлдэ. Һүүлдэнь түрэһэн Һамаахайдаа Александра Мэдэшиевна сэбэр һайхан, зулгы зохид зантай, хэзээдэшье халуун тогоотой, хүндэшэ эхэнэр һэн. Цыден Шура хоёр залуу наһанһаа нүхэсэлэн, бүхэли наһандаа үгөөэ ойлгосожо, эбтэй эетэй нүхэсэжэ ябаһан айлайхи байгаа. Урдань үхибүүдэйнгээ 10 класс дүүргэмсээрнь, дуратай дурагүйшье һаань, город руу ажаллахыень түрэлхидынь эльгээдэг бэлэй. Харин Александра Мэдэшиевна Цыден Цыдыпович хоёр: «эндэ-тэндэ тэнэжэ ябаһаар, түрэл нютагтаа байгаад, ажал хэгты, айл бүлэ боложо түбхинэтты» гэжэ хэлэдэг байгаа. Үнэхөөрөө, мүнөө Степановтанай хүбүүд, басагад, хүрьгэд, бэрэздүүд механизаторнуд, малшад боложо, мүнөө нютагтаа ажаллана, бэе бэедээ туналалсажа, эбтэй эетэй ябадаг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Александра Мэдэшиевна, Цыден Цыдыпович Степановтан.

(Гэр бүлынь альбомһоо).

В. БАТОРОВ.

Үндэр ургаса— үдэр бүриин ороддолгоһоо

НАГ ШЭБХЭ БАГААР ГАРГАГДАА

Бэшүүрэй аймагай ажахынууд газарай үрэжэл һайжаруулха, үбһэ ногоо элбэгээр ургуулжа абаха гэжэ хабарай эдэ һарануудта ехэтэ ороддоо. Колхоз, совхозуудай, таряашанай ажахынуудай луговодууд, фермернүүд уһанай байһан дээрэһээ газараа, илангаяа нуга сабшалангуудаа амидаралта уһаар ундалуулха гэжэ яһала тэмсэл хэһэн байна гэхэдэ, алдуутүй. Мүнгэ зөөринь дуталдаһан ушарһаа ажахынууд даб дээрэ нуга сабшалангуудайнгаа хурьныень соолохо, борнойлхо, минеральна үтэгжүүлгэ гаргаха худэлмэрээ эрхилхэ, культур-техническэ хэмжээ ябуулгануудаа эмхидхэхэ аргагүй дэбэ.

Һүүлэй мадээгээр Охин-Булагай совхозой 700 шахуу гектар нуга сабшалан, «Новосретенский» гэһэн хамтын ажахын 400-аад, «Дружба» колхозой 200 гектар гаргаб даб дээрэ уһалагдаа. Газарай үрэжэл һайжаруулха талаар соносхогдоһон шагай хоёр һара соо ехэ талмайнууд уһалаа аргатай аад, эмхидхэлэй, дэлмэрние саг соонь эрьеэжэ шадаагүй дээрэһээ ажал нилээд үнжагайршоо.

Габшагай хоёр һара аймаг дотор миил 1221 га органическа үтэгжүүлгэ гаргагдаһан байна. Тэрэ жэлэй саада тэй эндэхи ажахынууд полинууд 8000 тонно хүрэтэр нитраг шэбхэ эөөжэ гаргаг бэлэй. Наг шэбхэ шэрэдэ һо түлишэ үгы гэһэн гэгтаган урдаа барһан ажахынууд мүнөөдэр тон хэрэгтэй эиэ шухала худэлмэрие ябуулжа шадабагүй. Энэ халагламаар.

А. НИМБУЕВ.

ТЭСЭМГЭЙГЭЭР ДАБАНАБДИ

Зүблэлтэ гүрэнэй таран һандаржа эхилһэн сагһаа техникэ, материалаар, мүнгэ һангаар хангалга муудажа, һүүлэй хэдэн жэлэй туршада хүндэ хүшэр байдал тохёолдоо гээшэ. Нүүрһэ малтан абадаг машинануудай булта шахуу худалхэ болзороо хүсэнхэй. Урданайхи шэнги арга боломжын байгаа һаань, 3—4 жэлэй саада тээ һэлгэжэрхихэ ёһотой тухеэрэлгэнүүд мүнөө болотор худэлжэ байһаар. Тиихэдээ зуугаад метр газар доро ажалладаг зоной ами бэедэ нилээд аймшагтайшье, бүтээсэ багатайшье болоо гэжэ сэхэ хэлэе. Тиигэбэ ябашье, шахтёрнуд гээшэ өөһэдын хуули журамтай, урагшаа һанаатай, зоригтой зон ха юм даа. Тобшоор хэлэхэдэ, байдалнай хүнгэн бэшэ. Зэмсэг, тухеэрэлгэнүүдэйнгээ түгэс байхадашье, шахтёрой ажал мянган тонно шулуу нүүрһэн абтаа. Июньдэ 15 мянгые, июльдэ 20 мянган тонно гэхэ мэтэшэлэн һара бүхэндэ нүүрһэ малталгаяа ехэ болгохо түсэбтэй, арга боломжотойбди. Мүнөө үедэ 138-дахи, 140-дэхи лаванануудай тухеэрэлгэнүүдые хабсаржа, удаадахи нарануудта бүтээсэ ехэтэйгээр худэлхэ арга нүхэсэл бэдэржэ байнабди.

Гурбан жэл болоод, 1998 ондо манай шахтые хаахань гэжэ зон хэлсэдэг, худэлмэришэднай һанаагаа зободог болоод байна. Энэнь тон буруу мэдээн. Галуута-Нуурай уурхайда үшөө 45 жэлдэ хүрэхэ нүүрһэнэй нөөсэ бии юм. Малтажа абаһан нүүрһэнэйнгээ өөрынь үнэ, гаргаша бага болгохын тула хэгдэхэ ажал хараалагданхай. Аша багатай албанууд үсөөлэгдэжэ болохо, зүгөөр уурхай хаагдахагүй гээ... талая.

Салин хүлһэнэй саг... үгтэдэггүй болоһоноо... худэлмэришэдэйнай... нилээд хүшэр болоно... раль һарынгаа салин... өсэс багта шахтёрнуудаа... Гэбэшье Галуута-Нуурай шахтёрнуудаа... малтагшадай пикет, бусад... гаае дэмжэхэнээ бэшэ... дөө хабаадагүй юм.

Б. НЕЧАЕВ.

Галуута-Нуурай уурхайн ахамад инженер.

Июниин 22—Эхэ ороноо хамгаалагшадай үдэр

«ДАЙНҺАА МЭНДЭ БУСАҺАН»

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнһаа бусаһан манай үбгэд, хүгшэд үнэн дээрэ мэндэ бусаһан гээшэ гү? Жаргалта амгалан байдалай түлөө амн наһаяа хайрлангүй алар дурбэн жэлэй шуҳата, хүшэр хүндэ жэлнүүд соо тэмсэжэ илаад, бусажа ерэһэн байна.

Дайнһаа мэндэ бусажа ерэ гэжэ хэлэхэер бэшэл. Юундэб гэхэдэ, энэ дайн эдир залуу наһыень булаагаа, энэ дайнда илажа гарахын тула эдэнэр бүхы хүсэ шадалаа хайрлангүй үгөө.

Агууехэ Илалтын 50 жэлэй ойн баяр тэмдэглээд байнабди. Ямар һанаа бодолтой, сэдьхэлэй байдалтай ветерануул һайндэрөө угганалб? Ямар байха һэм даа? Гансал энэ дэлхэйдэмнай дайн бү болоһой, булта эбтэй байһай даа гэһэн һанаа бодолынь үндэр һарьдагуудай сагаан һайхан саһаидал хэзээдэшье хайладагүй.

Самадай Пирнаевич Пилданов дайн тухай олон үгөөр хөөрэхэ дурагүй байгаа һэн. Үбгэниие ойлгохоор, Хүн бүхэн зүрхэ сэдьхэлэйнгээ сёорто нюужа ябаха өөрын юумэтэй ха юм даа.

— Энэ муухай дайнһаа элүүр мэндэ бусаһан хүнүүд байхагүй. Дайн хадаа эмнэхэер бэшэ, хүндэ шарха хүн бүхэнэй зүрхэндэ үлөөгөө. Хатуу тулалдаанууд соогуур дайсанай һомондо дайрагдажа, хэды олон хүн гэмтээб? Мүнөөшье тэдэ шарханууд-ынь өөр тухайгаа һанууладаг. Зарим нэгэмнай хүндэ шарханууднаа болжо, һайндэрээ маанадаараа уггаагүйнь харамтай байна. Тэдэнэр тухайгаа хөөрэхэ хүсэл хүрэнэ,— гээд Самадай Пирнаевич хөөрөөгөө эхилбэ.

1942 онд Самадай Пирнаевич медицинскэ дээдэ һургуулиин III-дахи курс дүүргээд. Куйбышев хотын сэрэгэй медицинскэ академидэ, оруулагдажа, сэрэгэй албанда татагдаа. 1943 онд энэ академи дүүргэжэ, Кантемировскэ танкова корпустоёо Курск шадар байлдануудта хабаадаа, дайнда эмшэнээр ябаа.

— Дайнда эмшэнээр ябахадаа, олон хатуу тулалдаануудые хараа һэм. Дайн! Энэ аймшагтай юумэн, хэдэл айжа ябахаш, аймшагтай,— гээд, ямаршьеб һанаан бодолдо абтажа дуугайхан һуугаа һэн.

Дайн тухай асуугаад һалахагүйдэмнай, Самадай Пирнаевич юун тухай бодожо һуугааб? Хүн бүхэн зүрхэ сэдьхэлэйнгээ сёорто нюужа ябаха өөрын нюусатай. Дайнай жэлнүүдые һанажа, хоёрхэ дурагүй байгаа гэжэ ойлгохоор лэ һэн.

1943 онд Курск шадар тулалдаанда хүндөөр шархатаад, юһэн һарын хугасаа соо госпитальнуудаар эмшэлүүлжэ гараад, албаяа үргэлжэлүүлээ. 1945 онд Самадай Пирнаевичай үлэбэр болоһонынь тодоруулагдажа, армиһаа табигдаһан юм. Амгалан байдалда рентгенологоор, терапевтээр, окулистаар, эмнэлтын газарай ахалагша эмшэнээр, Зүүн Сибириин, Улаан-Баатарай харгынуудай врачебно-санитарна албанай ахалагша эмшэнээр ажаллаһан юм. Долоон жэлэй хугасаа соо хилын саана командировколо ябаа.

Самадайн дүү Пилданов Даша Пирнаевич 1934 онд багшанарай техникум дүүргээд, багшаар ажаллаһанайнгаа удаа НКВД-гэй һургуули түгэсхэжэ. 1937 онһоо 1959 он болотор гүрэнэй аюулгүй байдалай зургааһуудта хүдэлөө. 1941 онһоо һэн нэрэ оботтой болоһон байгаа.

Радна Ешонович Ешонов 1932 онд Буряадай багшанарай техникум дүүргэжэ, 1942 он болотор багшаар ажаллаа, 1942 оной апрель һарада сэрэгэй албанда татагдаад, Киевскэ сэрэгэй һургуулида өөлэдхэл гаража, тэрэ оной февраль һарада 88-дахи полкын 33-дахи гвардейскэ дивизиин бүридэлдэ Баруун-Урдахи фронтдэ жинрэй пулемётчигоор ошоо.

Сталинградһаа 640 модоной ойро оршодог Канач хотодо тулалдаагаа эхилжэ, бүхы Украиные дайсанһаа сүлөолжэ, Львов хүрэтэр ябаһан юм. 1943 онд Львов шадар тулалдаанда хүндөөр шархатаад, 1944 оной сентябрь һарада сэрэгэй албанһаа сүлөөлэгдэн табигдаа.

Радна Ешонович Бархан нютагайнгаа аралай театрай үндэһэ табигшань болоно. Мүн тиихэдэ Горькийн нэрэмжэтэ киностудида буулгагдаһан «Злой дух Ямбуя» гэһэн уран һайханай фильмдэ гол роль наадажа, «Джек Лондоной» шанда хүртэһэн юм. Буряадай соёлой габьяата ажал ябуулагша гэһэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай I-дэхи, II-дохи шатын орденуудаар ба олон медальнуудаар шагнагдаһан байна.

Самадай Пирнаевичай эха дүүнэр нимэл хүнүүд байһан юм. Мүнөө амиды мэндэ һаа. эдэнэр булта суулгараад, һайндэрөө тэмдэглэжэ байгаа һаа, юун һайч байгаа гээшэб?

Р. ЕШОНОВ,
С. РАДНАЕВА,
БГПИ-гэй буряад хэлэ бэшэгэй 4-дэхи курсыг оюутад.

Цэрэн-Анчик Дугар-Нимаев
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор

Наранай орохо зүг тээшэ

Жамсо Тумуновай дайнай үеын зохёолнуудтухай

ШУУРГАН

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь июниин 1, 2, 8, 21-нэй дугаарнуудта).

Цындэмын үбгэн сэрэгтэ ошолынгоо урда тээ агрономоор хүдэлжэ байгаа. Цындэмэ ажал хэнгүй гэртээ ойдаг аад, үбгэнэнгөө мордохотой сасуу ажалда орожо, уданшьегүй колхозон таряан ажалай бригадир болоһон байна.

Мүнөө тэрэнэй үбгэниинь шархатажа, гэртээ ерэхэ болоод байба. Цындэмэ энэ һүнэ үбгэн тухайгаа бодожо, үе мүсэнь бүтэн гээшэ гү гэжэ панаата болон хонобо. Бодоходонь үшөө үүр саг аагүй байба. Цындэмэ гэр соохиёо эрьсэжэ хараад, хамаг юумэеэ өөдэнь татажа эхилбэ. Боолто бооходоо хүлэрөөгүйгөө хүлэржэ, шалаяа угааба. Хамаг юумэеэ хэжэ дүүргээд оанхадань, үүр саһа. Цындэмэ сонхынгоо хүшэгые нээбэ. Оро дэбисхэр, ханза хаирсагынь, аяга шанагань яларжа байба. Цындэмэ баярлаба.

Энээнэй урда тээ Цындэмэ өөр тухайгаа һайнаар бододогүй һэн. Шараймнишье хара, гэзэгэмнишье нарин, хатаржашье шадахагүйб гэжэ байжа өөрыгөө шоологшо һэн. Теэд мүнөө үглөөгүүр өөртөө ехэ хананги байба. «Хоёр жэл! Энэ хоёр жэл соо үбгэндөө нэгэшье муу юумэ хэзэгүйб. Долгорой эрэшүүлээр носолдоходонь, яажа байнаш гээ һэм. Үбгэндэм энээниие хүн хэлэхэ байха. Үбгэм баярлаха даа» гэжэ һанана.

Нижэ байтараа Цындэмэ гарайнгаа һааринье харажархиба. Залд гэхэдэл гэбэ. Угаахадань арилжа үгэнэгүй. Хэдэн олон намараи үдэрнүүдтэ, үөлэй хүнтэй жаларта ажаллажа ябахадаа бии болоһон һааринь һалабагүй. Үшөө юун бэлэй? Нигэжэ байтараа Цындэмэ ханада үлгөөтэй өүлэг колос хараба. Энээниие үбгэниинь даанай эхилһэн үдэр полиһоо асарһан байгаа. Энэ таряанайнгаа ургасые харангүй сэрэгтэ ошоһон байба. Цындэмэ түрүүшын жэлэй ургасые һайн хурягаад, энэ жэлэйхиие бүри һайнаар абаһан байгаа. Зүгөөр лэ үрэһэнэй станциһаа үрэпэеэ шалгуулһан саарһа асараадуй байба. Үбгэнэйнгөө ерэхэдэ, энэ саарһаяа асараад байха ёһотойб гэжэ шидэбэ.

Бүрхэг байгаа. Няалданги үүлэн тэнгэриин үһөөрхые зүгнэдэг гэжэ Цындэмэ үбгэдһөө мэдэжэ абаһаншье һаа, лаблаха аргагүй дээрэһээ тэрэ дороо мордобо.

Үрэһэкэй станци хүрэтэр тэбхэр гушан модо байгаа. Цындэмэ эмээл дээрэ һүүжэлдижэ һуужархёод, морнёо шабхадаад абаба. Мориниинь тахагүй дээрэһээ хүйтэн газарһаа халгажа, хэдышье урагшаа тэгүүлээ һаа, газар хорооногуй. Угайдхадаа хүлдэнь тоюу хүрөөд һаланагүй. Ябад гээд лэ буужа, эмээлэйнгээ ганзагада мүнөө болотор һэнжэлээжэ ябаһан бухалай шэбхээр тоюуень унагаана. «Бухалайм шэбхэ мүнөө болотор эмээлдээ ябана . Энээниие хараа һаа, үөһэнөө намар болоһон хойно гараа гүт гэхэ. Мориднь тахагүй. Харахаяа нагаабши, тарилгада гараталраа мориднии туруугүй болохол, хүшэеэ табиха гэхэ. Дутуу юумэн олон байна. Моридоо бусаһаар лэ тахалуулха болоо» гээд, бухалайнгаа шэбхые тээ тэндэ хаяжархиба.

Гэнтэ һалхин намдаба. Газаа улам бүүдэгэр боложо, абар-табар саһан орожо эхилбэ. Цындэмэ үртөөдэ хүрэжэ ерэбэ. Гэртэ орожо ябахадаа лаб лэ шуурган болохонь, энэ дороо гэдэргээ мордохо юм байна гэжэ бодобо.

Буржагар шара үһэтэй һайхан гэгшын басаган олон ондоо һагшуураар һагшажа, оло дахин шэгнүүртэ шэгнэжэ, туршалгада байһан таряанай эшэдээ хэды ургаһыень тооложо, яаралгүй саарһан дээрэ тэмдэглээд, хажуудахи таһалгада оробо. Тэрэ таһалгынь үүдэндэ «директор» гэжэ бэшээтэй байба. Цындэмэ бү удаарһай даа гэжэ, улам үдхөөр орожо байһан саһа хараад, шуурган эхилхэнь байна гэжэ халаглажа байба.

Нэгэ хэды болоод, үнөөхи басаган гарахадаа, директорнай сүлөөгүй байна, хонохо болоот, энэ саһан соо хаана ошохотнай һэмта гэбэ. Цындэмэ энэ дороо ябаха ёһотойб гээд, табилгашье һурангүй директорэй үүдые нээгээд орошобо.

Столой саана нюдэндөө шэлтэй, сэрэгэй хубсаһатай, олон шагта яларуулһан, алтан шара погонтой хүн һуужа байба. Цындэмэ тэрэ хүнэй нюурыеньшье харангүй:

— Шуурган болохоо байна... Үрэһэнэйм саарные үгэгты!— гэжэ ехэл зүрхэтэйгээр хэлэжэрхиба.

Тэрэ хүниинь сошоһон хэбэртэй үндэгэд гээд, гэнтэ гүйжэ бодоод, Цындэмэдэ аһашаба. Цындэмэ ухаа алдаад, хойшоо даб гээд, эрьсэжэ харахадань, үбгэниинь зогсожо байба. Цындэмэ үбгэндөө аһажа, юундэ сүлөогүйб гээбши гэжэ һураба.

— Хэрэгээ тушаажа абаад, гэртээ харихаа яража байгаа б,— гэжэ үбгэниинь хэлээд баһа һамгаяа тэбэриөэ. Цындэмэдэ ехэл аятай байба. Тэрэ үрэһэншье тухайгаа, морнойгоо тахашье тухан, гарайнгаа һааришье тухай мартажархёод байба. Үбгэниинь урдынхидаа орходоо, улам һайхан, улам налагай болоһондол байба.

Сонхын саагуур шуурган шуухиржа, газар тэнгэри хоёрой нилэһэндэл хаб харанхы болоошоод, һайхан сагаан саһан хүрилэн наадан байба, Цындэмэдэ арбаншье үдэр шуурган болоо һаань, хамаагүй, ехэл хухюутэй, ехэл урматай байба.

Х. РЫГЗЕНОВА-ДУГАР-НИМАЕВА
хэблүүлбэ.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

ТҮҮХЫН ХУУДАҺА ИРАБАЛ...

Ая гангын хангал үнэрөөр анхилһан, бүтүү шэдхэ хүбшэ тайгаар бүрхөөгдэһэн, аршаан булагаар мэлмэрһэн Алцаг нютагта, сэдьхэлээр даруухан, урданайнгаа ёһо заншал мартаагүй, ажал хэрэгээ урма зоригтойгоор бүтээдэг хүнүүд ажаһуудаг. Энэ элдин һайхан нютагай түүхын хуудаһа ираад үзэе.

Гушаад онуудта долоон ТОЗ-уудые хамтаруулжа, Наринай хүндыдэ колхоз бии болгоһон Тубан Доржиевич Доржиев 25 жэл соо эдэбхитэйгээр ажаллажа гараа. Нютагайнгаа зоной абари зан һайнаар мэдэхэ байһан тула ямаршье хүшэр сагта колхозойнгоо ажалые эмхитэйгээр ябуулаа гэжэ һанагладаг.

Бусадшье хүндэтэй хүнүүд нютагтамнай олон даа. Лубсан-Балдан Гармаевич Гармаев (түрүүлэгшэ ябаһан, Аюша Гончикович Гончиков (Удалхын уларилагша байһан), Цыдып Цыренович Цыренов (бэрхэ ангуушан ябаһан)... Мишин эсэгэ Санжын Самбу (хамар дээрэхи хара мэнгынгээ түлөө сартуун угсаатанайнгаа дунда Халааса Самбу гэжэ нэрлэгдэнэн) бэрхэ барилдаашан ябаһан намтартай.

1937 оной декабрь һарада хоёр наран нялха хүбүүн, басаган хоёрһоонь, һамганһаань һалгаажа, «арадай аюултай дайсан» гэжэ нэрлэгдэ, түрмын өёрто бусаалгагүйгөөр эсэгыемни хаяжархиһан байна. Ямаршье саг байһан бэ? Эсэгымни һаруул һайхан дурасхаалые аха дүүнэрэйнь, үетэн нүхэдэйнь, нютагаархидайнь нангинаар сахиха, һанан, дурдан ябадаг байһандань ехэл баярладаг, омогорходогби.

Алцаг голой эрьеһээ холын дайида харата муухай дайсаниие дарахана табиганран хүн мордоогүйо һэн. Мүнөө Агуу Илалтын 50 жэлэй һайндэрые ойдоол 7—8 хүн үгаа. Манай ганса бага хэрдэгтэн угсаатанһаа хоёр хүн: Аюша Семён хоёрой һүүлшынгээ амин хүрэтэр тулалдажа, гаргаа бусаһанай харамтай.

Аха захамнай болохо Доржожап Лубсанович Лубсанов Берлин хүрэтэр сэрэгшэдэй хангалтын албанда офицерээр ябаһан, олон аюулһаа амиды гаранха, нютагаа бусаһан гээшэ. Олон зондоо хүндэтэй, үнэн сэхэ зэмаар урагшаа дабшажа, оролдосотой һайнаар ажаллажа гараһан Доржожап Лубсанович зургаан басагадаа дээдэ һургуули дүүргүүлжэ, эмшэн, багша, бухгалтер, зоотехник, ветврач болгонхой. Мүнөө манай аха олон үри хүүгэдэйнгээ, аша гушанарайнгаа дунда Илалтын һайндэрые тэмдэглээ болэй.

Энэ үдэрэй баярые Цырен Жабанович Дагбаев уггажа үрдингүй, үнгэрһэн нажар наһа бараа. Аргагүй ураг-шаа һанаатай, гүнэгы ухаан бодолтой, түбэд, монгол, ород хэлэнүүдые адли тэгшэ мэдэхэ Олзо Ринчинович Булитуев Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда түрүүшын үдэрһөө Илалта хүрэтэр түмэр харгын сэрэгтэ ябаһен юм.

Дайнай дулэнөөе амиды мэндэ нютагаа бусажа, гушаад жэлэй туршада Алцагайнгаа сомсоведэй түрүүлэгшэер хүдэлөө. Тэрэ «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденоор шагнагданхай.

Мүнөө энэ Илалтын үдэрые угганшадай дунда Даша Баяндаевич Будаев байлдаеба. 19-тэйдөө 1942 онд сэрэгэй албанда мордожо, десантшуудай һургуули дүүргэд, августа һарада хатуу шанга тулалдаанай улаан дулаан руу оробоо байха юм. Дайсанай эзэлһэн газар дээгүүр хүүргэнүүдые һалгаажа, буу зэбсэг, сэрэгшэдые шэрэйнэ эшелонуудые хүмэрюулжэ, 47 суудхын туршада гайхалтай хүндэ даабари дүүргэжэ, хүрэлэлгэнэ гарахадаа, оройдоол 8 хүн үлөө һэн. Хүндөөр шархатаһан, пленда юнэ һарын туршада оробоо, тэндэһээ баруун тээшэ намнуулжа ябахадаа, тэрьедэжэ, партизануудтай уулзаад, фронт хүрэжэ, штрафной батальондо тушаагдаад, дахин дайнай түймэртэ хаюулба.

Эндэ хоёрдохёо шархатаа. Ленинградай блокадые сүмэ сохилгодо хабаадалсажа, полкын командованиин даабарлаар ахалагша сержант Будаев фашистнарай эзэлдэд байһан газар руу эльгээгдэнэ, немец офицерые пленда абаһан байна. Днепр мүрэн шадар тулалдаанда баатаршалга гаргаһанайнгаа үүлөө Даша Баяндаевич Алдар Солын III шатын орденоор шагнагдаа. Д. Б. Будаев Берлин хүрэтэр ойдоол 70 километр үлөөд байхадань, гурбадахяа хүндөөр шархатажа, Илалтын үдэрые Варшава хотын госпитальда уггаа һэн.

Эрэлхэг зоригойнгоо түлөө Улаан Одоной орденоор шагнагдаа. Дайнай һүүлээр амгалан байдалай ажал оншотой шадамараар хэжэ гараа. Наһанайнгаа хани нүхэр Галина Жигжитовнаяяа табан үхибүүдые томо болгожо, аша гушанарайнгаа дунда Илалтын һайндэрые тэмдэглээ.

Манай үлэы һайхан нютагта үндэр наһатай болоошье һаа, ухаан бодолоороо үнөөл һонор зандаа Доржо Чагдурович Чагдуров ажаһуудаг. Дархан Доржо хаана байдаг бэ гэжэ асуубал, ямаршье хүн түргэхэн гэрыень заагаад үгэхэ. Гансаншье нютагтаа бэшэ, бүхы Зэдын аймагай олонхи гэрнүүдые угалзатуулһан, үндэр һаайхан байшангуудые барилһан Бата Базарович Базаровые дурдалтай.

Манай Алцагта дээдэ һургуули дүүргээгүй залуушуул хомор байха. Батунай Тубанович Доржиев. Зинаида Гомбожаповна Самбуева эрдэмэй кандидадууд болонхой. «Сагаан Булаг» гэһэн фольклорно ансамбль нютагай шэмэг мүн. Һургуулиин багшанар урданайнгаа заншал һэргээхэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулжа байдаг.

Мүнөө энэ хүндэ хүшэр сагта залуу үетэн ажалаа алдангүй, хүхюун зугаатай, бэе бэедээ туһалжа, мүнөөнэй үндэр томо гэрнүүдые бодхоожо байһаниинь ехэл һайшаалтай.

Нютагаа суурхуулжа, аха захаяа хүндэлжэ, дүүрэн жаргал эдлэжэ ябаял даа бултадаа!

Санжын Самбуугай
БАДМА-ХАНДА.
Улаан-Удэ хото.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Берлин хүрэтэр ошоһон политрук Доржожап Лубсанович Лубсанов.

Энэ зураг дээрэ һуугаан врач-гинеколог Л. Н. Галина Баргажанай аймагай Шитхан һуурида 1924 онд түрөөн юм. 1953 онд Эрхүүгэй медицинскэ институт дүүргээд, Ивалга тосхондо хүдэлмэрилхэеэ ерээ һэн. Людмила Николаевна олон жэлдэ тэндэхи больницын ахамад врачаар ажаллаһанай улаа аймагайнгаа ветерануудай соведэй түрүүлэгшээр һунгагдажа, 18 жэлэй туршада энэ дэмбэрэлтэй уялгада дүүргэжэ байна.

Л. Н. Галина 1991 онд Москва хотодо үнгэргэгдэһэн дайнай болон ажалай ветерануудай 2-дохи Бүхэроссии конференцидэ хабаадалсажа ерээ һэн. Энэ хүн хододоо сүлөөгүй ябадаг. Энэнь ойлгосотой. Мүнөө Илалтын 50 жэлэй ойн баярай үеэр хэхэ ажалынь бүришье ехэ гэжэ ойлгоё.

— Нёдонло жэл манай совет аймагайнгаа захиргаатай суг Илалтын 50 жэлэй ойдо бэлэдхэл хаалгын түсэб табиһан байнабди. Энэ хэрэгтэмнай Ивалтын аймагай бүхы олониитын таһаруудай, эмхинүүдэй хүдэлмэрилэгшэд хабаадалсана. Иланганяа хүн зоониие социальна талаар хамгаалгын таһагай хүдэлмэрилэгшэд маада ехэ туһаламжа хүргэнэ. Үнэгэрһэн нарануудта һуурин нютагуудта ошожо, ажалай ба дайнай ветерануудые, мүн бэнэ наһатайшуулыень соёлой байшанда урижа һайнлэрнүүдые, уулзалгануудые үнэргөө һэмди. Эдэ хэмжээ ябуулганнуудые эмхидхэхэдэмнай Оронгын, Һүжын соёлой байшангай хүдэлмэрилэгшэд, ветерануд эдэбхитэйтэер хабаадалсаа.

Тон яларуу, гулюур байдалда ороод байһан наһатайшуулда эдеэ хоолой зүйлнүүдһээ эхилээд, бага зэргэ туһаламжа хүргэгдоод даа.

Нарануудта хүдэлөө, 1941 онһоо партийн гэшүүн болоо.

1959 онһоо Латвийска пароходствода партийно-политическэ ажалда эльгээгдэхэдээ, онгосонууд дээрэ капитанай нэгэдэхи туһалагшаар ябаһан байна. Подполковник Пилданов Даша Пирнаевичые хэһэн хэрэгэйнь, сэрэгшынгээ уялга һайнаар дүүргэһэнэйнь, үнэн сэхээр алба хэжэ ябаһанайнь түлөө Эхэ орониинь Улаан Одоной гурбан, «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденоор ба олон медальнуудаар шагнаһан юм. 1984 оной майн 13-да наһа бараже, Ригэ хотодо хүдөолүүлэгдэһэн байна.

Удаадахи дүүнь, Бадма Пирнаевич сэрэгэй албанда 1941 онд татагдажа ошод, бусажа ерээгүй. 1980 онд Иванцевическэ райвоенкомдай мэдэлэүүдээр Белоруссиин Брестскэ областьдо аха дүүгэй булаша ологдоо. Тэрээн дээрэ һиилүүлэгдэһэн сэрэгшэдэй нэрэнүүдэй дунда Пилданов Бадма Пирнаевичай нэрэ олдоһон байна.

Пилданов Радна Пирнаевич бүлэ соогоо дүрбэдахи хубүүниинь байһан юм. Үбгэниёо боложо, сэрэгэй албанда татагдаагүй. Буряадай хүдөө ажахын дээдэ һургуулиин зооветеринарна факультет амжалтатайг а э р дүүргэжэ, хэһэн ажалайнгаа түлөө «Буряад Республикын габьяата зоотехник», «РСФСР-эй габьяата зоотехник» гэһэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртөө, Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагдаа юм. Радна Пирнаевичай ударидалга доро нарин ноохото хониной үүлтэн гаргадаа.

Пилдановтанай табадахи хүбүүн, Ошор Пирнаевич, бүри багадаа ондоо бүлэдэ үргэгдэжэ, Ешонов Радна гэһэн нэрэ оботтой болоһон байгаа.

Радна Ешонович Ешонов 1932 онд Буряадай багшанарай техникум дүүргэжэ, 1942 он болотор багшаар ажаллаа, 1942 оной апрель һарада сэрэгэй албанда татагдаад, Киевскэ сэрэгэй һургуулида өөлэдхэл гаража, тэрэ оной февраль һарада 88-дахи полкын 33-дахи гвардейскэ дивизиин бүридэлдэ Баруун-Урдахи фронтдэ жинрэй пулемётчигоор ошоо.

Сталинградһаа 640 модоной ойро оршодог Канач хотодо тулалдаагаа эхилжэ, бүхы Украиные дайсанһаа сүлөолжэ, Львов хүрэтэр ябаһан юм. 1943 онд Львов шадар тулалдаанда хүндөөр шархатаад, 1944 оной сентябрь һарада сэрэгэй албанһаа сүлөөлэгдэн табигдаа.

Радна Ешонович Бархан нютагайнгаа аралай театрай үндэһэ табигшань болоно. Мүн тиихэдэ Горькийн нэрэмжэтэ киностудида буулгагдаһан «Злой дух Ямбуя» гэһэн уран һайханай фильмдэ гол роль наадажа, «Джек Лондоной» шанда хүртэһэн юм. Буряадай соёлой габьяата ажал ябуулагша гэһэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай I-дэхи, II-дохи шатын орденуудаар ба олон медальнуудаар шагнагдаһан байна.

Самадай Пирнаевичай эха дүүнэр нимэл хүнүүд байһан юм. Мүнөө амиды мэндэ һаа. эдэнэр булта суулгараад, һайндэрөө тэмдэглэжэ байгаа һаа, юун һайч байгаа гээшэб?

Р. ЕШОНОВ,
С. РАДНАЕВА,
БГПИ-гэй буряад хэлэ бэшэгэй 4-дэхи курсыг оюутад.

ҺАЙН ХҮНЭЙ ҺАНААН ТЭГШЭ

«Орожго» гэһэн таряашадай ажахын зүгөө ветерануудта талха таряан миинтээр туһаламжа болгогдон үгтөө һэн. Хүдөөгэйхид энэ хабар ганса бэе үлэһэн үбгэд, хүгшэдтөө түлеэ залыень бэлдэжэ үгөө, — гэжэ ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ хөөрэбэ.

Саашань энэ хүнэй ябуулжа байһан ажал хэрэгүүд тухай дурдахада нимэ. Людмила Николаевна лайнһаа бусаагүй сэрэгшэдэй гэр бүлэнүүдтэ арга шадалаараа туһаламжа хүргэхые ороддодог. Тэлэнэрээ ветерануудай уулзалгануудта заал һаа, урижа, сэдьхэтэй дулаан үгэнүүдые хэлэдэг, уридшалан бэлдэгдэһэн столдоо урижа, амтатай хоолоор хүндэлдэг заншалтай юм.

— Манай аймагай ветерануудай соведэй дурадхалаар һуурин нютагуудта сэдьхэлдэ дулаахан уулзалгануудые хаа-яа үнэргэжэ байхаар хэлсэгдээ. Оронгын ветерануд «Улаан Орожго» колхозоо нөөргэнь хамтаруулжа, ажабайдалаа нэргээе гэжэ мэдүүлгэ хээ һэн. Тиимэншье тиимэ, теэд энэ асуудал һаяар шиндхэгдэхэгүй гэжэ мэдээе, гэбэшье бодожо үзэхөөр дурадхал оруулаа гэхэ байнаб.

Агууехэ Илалтын 50 жэлэй ойдо ехэ бэлэдхэл хэгдээ. Дайнай үедэ ара талада хүдэлжэ гараһан хүнүүдээ мартаха эрхэгүйбди, ганса эхэнэрнүүд эсэшэ сусашагүй ажаллажа гараһан тухай һайн мэдэнэбди.Теэд заримашуулай дайнай үедэ хүдэлжэ гараһан гэршэлгэнь өлдоогүй. Илалтын 50 жэлэй медальнуудта зууршалха уладаймнай списэг табигдаа һэн. Жэшээгь, Оронгын ветерануудай соведэй (түрүүлэгшэнь Буда Балданович Донсоруков) хэжэ байһан хүдэлмэрине ходоодоо һайшаадагби. Зүгоор Ганзурин һуурин-да ажаһуудаг наһатайшуулай дундаһаа эдэбхитэйнүүдынь гэхэдэ, Вера Григорьевна Собенникова, Тоут Франц Иосефович. Доодо-Иналгаһаа Шадап Цыреторович Бальжинимаев гэгшэд болоно.

Аймаганай элүүрые хамгаалгын хүдэлмэрилэгшэд квартал бүхэндэ һуурин нютагуудаар ябажа, ветерануудаа, наһатайшуулаа үзэжэ, шалгажа ергэдэг. Соёлоймнай таһагайхид найр наада эмхидхэхэдэмнай урдаа хараха хүнүүдэй юм. Иланганяа библиотекарьнүүдэй ажалые онсо тэмдэглэлтэй ха. Эдэ нүхэднай соёлой байшанда уулзалгануудые үнэргэхэдэмнай эгээл эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг юм, — гэжэ Л. Н. Галина хөөрэнэ.

Ветерануудай соведэй түрүүлэгшын хэлэнээр, хүршэ Эрхүүгэй, Шэтын областьнуудта ажаһуудаг ветерануд манай эндэхиһээ үлүү тэдхэмжэ, туһаламжа абадаг юм байна. Энэ асуудал Буряад Республикымнай Президент хаража үзэхэ байгаа ха юм. Иланганяа ара талада ажаллажа гараһан үбгэд, хүгшэднай фронтовиг-уудтай адли бэе махабадаа эмшэлүүлхэ гү, али санатори, курортнуудта амарха хүнгэлэлтэтэй путёвко абаха эрхэдэ хүртэхэ ёһотой.

Ивалгын аймагһаа Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда 6000 хүн мордоһон юм. Тэдэнэй 1078-ниинь нютагаа бусаха хуби заяагүй байба бшуу. Һаяын сагта Ивалга тосхон дээрэ баатар хубүүдэйнгээ нэрые мүнхэлжэ, Алдар Солын хүшөө бодхоохоор хэлсэбди. Энэ хүшөөгэй авторнууд архитектор А. М. Миронов, скульптор Б. Б. Бадмацыренов юм. Хүшөө бодхоохын тула «Иналта» гэһэн жаса нээжэ, улад зонһоо мүнгэ суглуулжа эхилээ.

В. ЦЫДЫПОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Л. Г. Галина.

Болоһон ушар

УРЯАЛГҮЙ АЙЛШАДАА ХҮСЭНГҮЙ ОРХЁО

Һая болотор «рэкет» гэһэн үгэ хүнүүдэй шэхэндэ нэгэ таагүигөөр дуулдадаг боолоо даа. Харин мүнөө манай ажабандалда тэрэнэй батаар ороо ошоһонинь сагаан ойлгосотой бэзэ. Мин һарын һүүлшын үдэрнүүдэй нэгэндэ Могойто һуурида ажаруудаг Цырен Нимбуевич Нимбуевай гэртэнь буу шуу барилһан залуу хоёр хүн хүсөөрөө ороод, тэрээнлээ анхабтар ехэ мүнгэ эрлөө, абаха болзороо тодорхойлжо хэлэбэ.

Хэрбээ хэлэһэн мүнгыень үгөөгүй һаань, гэр бүлынь гэшүүдые алаха, хюдахаар занажа оробо. Эдэ залуу рэкетирнүүд бэедээ ехэ наидажа, анхаяа мэдэхэгүй дээрэнээ Цырен Нимбуевай хилээмэндэ магазин ошохыень табиһан байгаа. Тэрэ нөөргөө тэхэрихэдээ, милицийн бүлэг хүдэлмэрилэгшэдтэй суг бусажа, эдэ бандидуудые барижа хаахадань, эдэ хоерой «ара таладань» айхабтар ехэ хүсэнэй табигдаһые һүүлдэнь мэдэжэ абаба. Нэгэ хэды онохоон хойно баһал буу шуу барилһан 6 хүн автомашинаар Нимбуевай гэртэ дахинаа хүрэжэ ерэбэ. Энэ үедэ Цырен Нимбуев бүхы хэмжээнүүдые абанхай байгаа. Тэрэнэй гэртэнь милицийн хүдэлмэрилэгшэд хорожо байгаа бшуу. Үрялгүй» айлшад машинадаа түргэхэн һуужа зугадахадань, Агын болон Олованнын аймагуудай дотоодын хэрэгүүдэй бүлэг хүдэлмэрилэгшэд хойноһоонь намнахадаа, хүсэнгүй орхиха баатай болоо. Юуб гэхэдэ, рэкетирнүүдэй машинань милициинхидэ орходоо һайн, хүсэтэй, түргэн, найдамтай байгаа ха юм. Буудалдаанай үедэ «айлшадай» нэгэниинь шархатаа.

Россин АПР-эй пленумэй хүдэлмэридэ хабаадалсахаяа Москва хото ошохоёо байһан Ц. Нимбуевай гэр бүлэдэ энэ ушар зорюута болоо гү, али тушаан боложо, дайралдаа гү? Тэрэ СССР-эй Верховно Соведэй депутат ябаһан, мүнөө Россин аграрна партийн аймагай эмхиин түрүүлэгшэ, АПР-эй округой эмхиин хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн юм.

Б. САМБУЕВ.

(«Агинская правда» газетэнээ абтаба).

Гунга ЧИМИТОВ

ДАЙН ТУХАЙ ШҮЛЭГҮҮД

ИЛАГШАДАЙ ЖАГСААЛ

Дайнай ветерануд,
зэргэлээд олоороо
Дабшая урагшаа, зэлэ
татуулая...
Ажал хэрэгээрээ, алдар
солоороо
Амгалан байдал батаар
мандуулая!
Дайгаа дараа бэлэйбди,
Дархан солоо
нэрлүүлээбди.
Хара тахал—фашизмһаа
Хахад Европые
сүлөөлөөбди.
Улаан Москва
илагшадаа
Ураа баяраар уггаа һэл.
Түлэг дайн соо
унагшадаа
Түмэн ораднай
мартаагүйл!
Эб найрамдал удаан
оршоо—
Эбтэй ажал
бурьялаал.
Арад зоной
оролдолгоор
Аба оромнай
урдалаал.
Дахин-дахин
һануулнабди—
Дайн хэрэггүй
гэнэбди.
Харнихидай халдаа
юм һаа,
Харюу үгэхөөр бэлэмди!
Дайнай ветерануд,
зэргэлээд олоороо
Дабшая урагшаа, зэлэ
татуулая...
Ажал хэрэгээрээ, алдар
солоороо
Амгалан байдал
мандуулая!

БААТАР СЭРЭГШЭДНАЙ

Амгалан тайбан
байдалдамнай
Аюул, тодхор
тушаалдаа.
Аба ороноо таанаднай
Аршалхаяа туладдаат.
Балмад фашис
дайсадаа
Байлдаан соогуур
һүнөөгөөт.
Баатарлигаар
буунуудаа
Барилһан зандаа,
мүнхэрөөт...
Ами бэеэ зорюулан,
Абарааша газартнай
Арбан үнгын
сэсэгээр
Арюун һайханаар
һалбариал.
Түрэл Буряад оромнай
Түбхинэжэ заһараа.
Тала, нуга, шэлээрээ
**Тарна

АГУУ ИЛАЛТЫН 50 ЖЭЛ

АХЫН БАГШАНАР ФРОНТ ДЭЭРЭ

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ бүхы ховет арад хара муута «хүрин тахалтай» тэмсээ гээшэ. Балтиин далайһаа Хара далай хүрэтэр болоһон дайнай бүхы туладаанууддта холын бишыхан Аха нютагһаа олон эрэшүүл хабаадаһан байна. Эндэһээ 300 гаран хүбүүд дайнда мордожо, тэдэгэй 250 шахуунь баатарай үхэлөөр унаа, һураггүй үгы болоо гэжэ мэдэнэбди. Аха нютагай һургуулинуудта тэрэ үедэ ажаллажа байһан багшанаршье дайнда мордогшодой дунда олон һэн.

Тиихэдэ Орлик һууринда 7 жэлэй, аймаг соо 4 жэлэй эхин һургуулинууд бии бэлэй. Тэндэ нютагаймнайшье, ондоошье тээһээ ерэһэншье багшанар хүдэлжэ байгаа.

Бүрэнголой эхин һургуулиин Шулуута гэжэ газарта баригдаһан, тэндэнь «Улаан-Аха», «Улаан-Шулуута» колхозуудай малшадай үхибүүд һурадаг байһан юм. Николай Михайлович Соскинов Содном Будаевич Данцаранов хоёр үхибүүдтэ ном заадаг байгаа. Дайнай эхилхэдэ, 20 наһа үшөө хүрөөгүй эбһан С. Б. Данцаранов уданшьегүй сэрэгтэ татуулаа бэлэй.

Гүрэнэй зүүн хилэ хамгаалалсахаа Содном Будаевич Алас-Дурна зүг руу эльгээгдээ. 1945 оной августын 9-дэ зүүн хилэдэ дайнай эхилхэдэ, С. Б. Данцаранов 17-дохи армиин бүридэлдэ оролсожо, япон сэрэгүүдые үй бута сохилсоһон намтартай. Алас-Дурна зүгтэхи дайнда шэн табьяа, эрэлхэг зориг харуулһанайнгаа түлөө Аха нютагай багша хүбүүн «Дайшалхы табьяагай түлөө» гэһэн медаляар шагнагдаа һэн. Сэрэгһээ бусажа ерэмсээрээ, Содном Будаевич багшынгаа ажалда тэхэрижэ, Бүрэнголой эхин һургуулида арбаад жэл соо амжалтатайгаар хүдэлөө.

Удаань Ахын хүтэлбэрилхы эмхинүүд, тэрэнние ондоо ажалда зууршалжа, аймагай хэлхеэ холбооной таһагые даагшаар томилһон юм. Энэ ажалдаа С. Б. Данцаранов наһанайнгаа амаралтада гаратараа хүдэлөө. Эрхим ажалайнгаа түлөө шагнал хайрада, Хүндэлэлэй грамотануудта оло дахин хүртэһэн юм. Агуу Илалтын 40 жэлэй ойн хүндэлэлдэ Эсэгэ ороноо Хамгаалгын дайнай II шатын орденоор, мүн медальнуудаар шагнагдаа һэн.

Мүнөө С. Б. Данцаранов Орлик тосхондо ажаһуна.

Жамса Лопсонович Актинов дайнда мордохынгоо урда Шарзын эхин һургуулида багшалжа байгаа. Теэд залуухан хүбүүн эндэ үнишье хүдэлбэгүй. Энэл һургуулиин багшанар Тубан Хайдакович Лопсонов (Галсанов), Антон Убашеевич Арданов гэгшэдэй хойноһоо тэрэ һайн дураараа сэрэгтэ мордоһон юм. Залуу сэрэгшэ хүбүүн Алас-Дурна зүг руу эльгээгдээ. Милитарис Японтой болоһон дайнда эрэлхэг зориг харуулһанайнгаа түлөө хэдэн дайшалхы медальнуудта хүртэһэн юм. Хожомынь Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай II шатын орденоор шагнагдаа.

Дайнай һүүлдэ Жамса Лопсонович Хяагта хотын багшанарай училищи, Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институт дүүргэгэ һэн. Удаань Аха нютагтаа хэдэн жэл багшалаа, арадай гэгээрэлэй таһагые даагшаар хүдэлөө. Эдэ, Захааминай аймагуудай арадай гэгээрэлэй таһагуудые даагшаар, КПСС-эй Захааминай аймагай комитедэй секретаряар хүдэлһэн юм. Хожомынь Улаан-Үдэ хото зөөжэ, эндэхи һургуулинуудта директорээр ажаллажа байхадаа, «РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник» гэһэн тэмдэгээр шагнагдаа һэн. Наһанайнгаа амаралтада гараһанай удаа Улаан-Үдэ хотын түүхын музейн директорээр хэдэн жэлдэ хүдэлһэн байна.

Мүнөө Жамса Лопсонович Актинов Улаан-Үдэ хотодо ажаһууна. Сарюун, солбон зандаа, аша гушанараа үргэлсэн һуудаг юм.

Сорогой эхин һургуулида багшалжа байһан Д. Д. Ошоров 1939 ондо эгээл түрүүлэн сэрэгтэ мордоо бэлэй. Даша Дашеевич ноёд угай, тэрэ сагтаа тэдээн соогоо эгээл эрдэмтэйнь байгаа гэбэл, алдуу болохогүй. Бүри 30-аад оной һүүл багаар тэрэ Красноярск хотодо багшанарай 2 жэлэй һургуули дүүргэһэн байгаа. 1938 ондо залуу эрхим багшанарай тоодо Москва ошожо. Наркомпросой орлогшо Н. К. Крупскаятай уулзаһан, 800 түхэриг мүнгэн шанда хүртэһэн намтартай. Гал шуһата һүрөөтэй дайнай үедэ Д. Д. Ошоров Ленинградска фронтдо артиллериин батарейн командир, капитан зиндаатай ябаа. Тэрэ Тихвин, Ленинград хотонуудые сүлөөлэлсэһэн тулалдаануудта дайшалхы габьяа харуулһанайнгаа түлөө Улаан Одоной 2 ордендо ба олон медальнуудта хүртэһэн байна. «Дайсанаа даража, даагаа һүүлдэжэ», түрэл нютагаа бусаад, партийна ажалда дэбжүүлэгдээ һэн. Партийн Ахын райкомой таһагыг даагшаар, нэгэдэхи секретаряар ажаллаа. Удаань КПСС-эй ЦК-гай Дээдэ партийна һургуулида Москва хотодо һураһан юм. Тэрэ үедөө БМАССР-эй Верховно Соведэй депутадаар һунгагдаа һэн. Һуралсалаа дүүргээд, Захааминай аймагай Советэй гүйсэдкомой түрүүлэгшээр ажаллаа.

Д. Д. Ошоров шэн габьяата ажалайнгаа түлөө 2 медальда хүртөө һэн. Хожомынь Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай II шатын орденоор шагнагдаа бэлэй.

Налгай зөөлэн зан абаритай Д. Д. Ошоров наһанайнгаа амаралтада гараһанайнгаа удаа Улаан-Үдэ зөөжэ ошоод, тэндэ наһа бараһан юм.

Д. Д. Ошоров Ахадаа ажаллажа байхадаа мүнөө һалбаран ургажа байгаа Илалтын паркын үндэнэ һуури табилсаһан, һөөг модонуудые тариһан юм.

Бата Максарович Марзаев Д. Д. Ошоровтой хамта Красноярск хотын багшанарай һургуули түгэсхөө һэн. Баһал Москва ошожо, Н. К. Крупскаягай гарһаа 800 түхэриг мүнгэн шанда хүртэһэн байха. Дайнай урда жэлнүүдтэ Ахын һургуулинуудта (Шарзын, Орлигой) багшалжа байтараа фронт мордоо һэн, Баруун зүгтэ, Украина, Молдавиин газарнуудаа дайлалдаһан юм. Эрэлхэг зоригойнгоо түлөө дайшалхы орден, медальнуудта хүртэһэн байгаа, дайнһаа бусажа ерээд, Б. М. Марзаев партийн Ахын райкомой секретаряар, эмхидхэлэй таһагые даагшаар. «50 лет Октября» колхозой парткомой секретаряар, соёлой таһагые даагшаар, Бүхсоюзна «Знание» бүлгэмэй харюусалгата секретаряар үнэ удаан амжалтатайгаар ажаллажа ябаа. Дайнай ба ажалай ветеран Б. М. Марзаев Орлик тосхондо наһа бараһан юм.

Шарзын эхин һургуулида 17—18-тай Тубан Хайдакович Лопсонов (Галсанов), Антон Убашеевич Арданов, Гончик Аюрович Базаров гэгшэд багшалдаг байгаа. Эдэ хүбүүд Шарзада, Сэнсэдэ түрөһэн юм. Тубан Хэрэнэй дунда һургуули дүүргэһэн, нүгөөдэ хоёрынь тэрэ сагтаа яһала эрдэм бэшэгтэй хүбүүд байһан юм. 1942 ондо сэрэгэй албанда татагдажа, дайнай гал дүлэн руу тэдэ ороһон байна. Жэшээлхэдэ, Тубан лейтенантнуудай тусхай һургуули Улаан-Удын хажуудахи Дивизионно дээрэ дүүргээд, сэхэ фронт ороо һэн. 1943 оной зун нэгэ саарһаар, 1943 оной июлиин 21, нүгөөдөөнь июлиин 26-да Белгородско областьдо тэрэ һураггүйгөөр хосороо гэһэн саарһа ЦАМОһоо би абаһан байнаб. Хаана нүгөөдэ хоёр хүбүүд тухай «һураггүйгөөр үгы болоо» гэһэн мэдээсэлһээ ондоо ямаршье мэдээ үгы.

Дайнай үшөө дүүрээгүй байхада, тэндэнээ шархатажа ерэһэн офицер Гомбоин Александр Ульячович (Гомбоев Чимитцырен) Орлигой дунда һургуулида сэрэгэй хэрэг заадаг байһан юм. Гомбоин саашаяа багша ажалаа эрхиһон байгаа. Ондоо ажалда наһанайнгаа амаралтада гаратараа хүдэлөөд, Түнхэнэй аймагай Аршаан курорт дээрэ ажаһуудаг һэн. Тэрэ хэдэн орден, медальнуудтай, Александр Ульянович 2—3 жэлэй саада тээ наһа бараа.

Боксоной эхин һургуулида багшалжа байһан Даша Дашеевич Раднаев тухай мэдээн үгы. Содном Будаевич Данцарановай хэлэһээр, «битнай таанадайнгаа хойноһоо фронт мордохом» гэжэ хэлэһэн юм ха. Эндэһээ лаблахада, Даша Дашеевич халаа С. Б. Данцаранов, Г. Х. Лопсонов (Галсанов) ба бусадай һүүлэ фронт мордоо. «Д. Д. Раднаев дайнай газарта һураггүй хосороо» гэһэн лэ мэдээн бии.

Орлигой 7 жэлэй һургуулиин директор гу, али багшань байһан Василий Васильевич Занчеев дайнда мордоод, тэндээ баһал һураггүй хосороо гэһэн мэдээн бии. Тэрэнэй эсэгэнь Василий Протасович Занчеев Орлигой дунда һургуулида 40-өөд онуудай һүүл, 50-лаг онуудай эхээр багшалжа байгаа.

Энэл һургуулида ажалай хэшээлнүүдые үнгэргэдэг байһан Бамбагаев Радна Дамдинович ехэ уран наһин хүн байһан юм гэлсэдэг. Ямаршье юумэ дархалхадаа, дээдэ хэмжээндэ хэдэг байһан ха. Энэ багша баһал фронт дээрэ баатарай үхэлөөр унаһан. Прибалтикада, Ригэ хотодо хүдөөлүүлэгдэнхэй юм. Энээн тухай бэшэг Ригэ хотын пионернүүд 1980-яад онуудаар эльгээгээ һэн. Баатар сэрэгшын хүүрые пионернүүд хэдо харалсажа байлаг юм. Гээд бэшэг дотор хэлэгдэг бэлэй. Теэд мүнөө болоходо, Прибалтикын республиканууд бээд даанги гүрэнүүд, капиталис номолтой болоһон, совет, ород үзэл бодолые үзэн ядаг болоо гэжэ мэдэнэбди.

Аха нютагаймнай баатар хүбүүнэй хүүр һанларгажа байгаагүй юм бээзэ? Эндэ, Вильнюс хотодо, хүдөөлүүлэгдэһэн алдарта полководец, армиин генерал, Советскэ Союзай хоёр дахин Герой И. Д. Черняховскиин хүүрые һанларгажа хаяа һэмнай. Иван Даниловичи Прибалтикые сүлөөлэлсэһэн алдарта сэрэгшэ, полководец байгаа. Һанларгаһаһан хүүрыень Росси асаржа, түрэһэн нютагтань хадагалаа һэмнай даа.

Би эндэ дайнай газарта уналаһан Аха нютагайнгаа хэдэн багшанарые дурдабаб. Үшөошье багшаар хүдэлһэн ондоо хүнүүд байжа магал, тэдээн тухай дуулгахыетнай гүйнаб.

Вл. ГАЛСАНОВ,
манай штатнабшэ корр.

Соёлой тобшо һонин

Американ режиссёр Девид Каплан манай Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театрта зүжэг тавихаяа ерэжэ, театрай коллективтэй суг ажаллажа эхилбэ. Шекспирэй «Зунай һүниин зүүдэн» («Сон в летнюю ночь») гэжэ нэрэтэй зүжэг тэрэ найруулан табижа байна.

Пензэ хотодо түлөөһэгүйгөөр зүжэг табиһан Д. Каплан манай театртаа харилсаа холбоогоо бэхижүүлхэ зорилготой, «Пионовый фонарь» гэһэн япон зүжэгэй найруулгада туһалха түсэбтэй.

* * *

«Диковина» гэжэ нэрлэгдэһэн Брянскын циркзоопаркын артистнууд ап амитадтаяа хамта «Дружба» кукольтеатрта, фаллармонийн зал соо наадаяа харуулаа. Зунайнгаа амаралгада гараһан олон үхибүүд гэртэхинээрээ эдэ һонин наадануудые хүжарлан хараа, хүхилдөө.

* * *

Бэлигтэй соёлшон, Серовой нэрэмжэтэ соёлой байшанда хүүхэлдэйн театр эмхидхэһэн В. А. Нестеровэй бүлэг хүүгэдэй садьяслиннуудаар зүжэг наадаяа харуулдаг юм. Баяхан «Калинка» гэһэн хүүгэдэй саадай үхиөүүдтэ «Гурбан нөршэонхо» гэһэн зүжэгөө харуулоа, хүүгэдые һонирхуулба.

* * *

Олеро болон оледэй академическэ театрай тайзан дээрэ Филиппиныи өлигтэй артистнууд уран өлигээ харуулжа байна. Баледэй одод Лиса Макуха, Оснас Дж. Баррозэ гэгшэд халуун альга ташалгаар угтагдаба.

Б. ДОРЖИЕВА.

XVII жаранай модон хүхэгшэн гахай жэл (1995-1996 он)

ЗУНАЙ ДУНДА ХАРА МОРИН ҺАРА

Буряад литэ	29	30	1	1	2	3	4
Европын литэ	26	27	28	29	30	1	2
Гараг Нэрэ-Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагба Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Наран Воскр.
Үнгэ Үдэр	шара хулгана	шарагшан үхэр	сагаан бар	сагаагшан туулай	хара луу	харагшан могой	хүхэ морин
Мэнгэ	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан
Һуудал	гал	шорой	түмэр	огторгой	үһан	уула	модон

Гарагай 2-то буряад литээр 29 (июниин 26).

Шара хулгана, 4 ногоон мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Хэшэг даллага абаха, эм найруулха, бурханда, лусуудта мүргэхэ, үргэл үргэхэ, үрэнэ тариха, дасан (дуган), субарга бариха, шуһа ханаха, хила гаргаха, зүүдхэл зүүхэ, буян үйлэдэхэ, дайсаниие ба ада шүдхэр дараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэхэ зуура бэри буулгаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, үхэр худалдаха, худалдаа наймаа, алдалдаа хэхэ, замда гараха, ном шагнаха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, мал үүсэлхэ, үхибүү үргэжэ абаха, хүн дүрсээ алдаха, мэриной уралдаанда хабаадаха, эбэрхэ, хэлсээ баталха, нэм оршуулха, нарай үхибүүдые гэрһээ гаргаад, өндоо тээшэнь эльгээхэ мэтые тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, һүнэһэн зайлажа төөрихэ.

Гарагай 3-да буряад литээр 30 (июниин 27).

Дүйсэн үдэр. Шарагшан үхэр, 3 хүхэ мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Балин гаргаха, эм залаха, лусуудта мүргэхэ, газарай нүхэ бүглэхэ, модо зоохо, тангаригаа болоулха, эльбэ дараха, үхэр худалдаха, хутага, зэбсэг дархалха, тараг бэлдэхэ, айраг халааха, эһээбэри табиха, дайсаниие ба ада шүдхэр дараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүүгөөр хадаг табиха, бэри буулгажа, түрэ хэхэ, худалдаа наймаа ябуулха, гэрэй һуури табиха, наһа барагшын хүдөөтэхэ, аршаанаар угааха, газар малтаха, абаһанаа бусааха, модо сабшаха, хюрөөдэхэ, һубаг татаха мэтые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эрлигтэй ушарха.

Гарагай 4-дэ шэнын 1 (июниин 28).

Сагаан бар, 2 хара мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Зунай дунда, хара морин һара гараба гээшэ. Эд бараа бүтээхэ, гэртээ хэшэг даллага абаха, зурхай шудалха, юумэ худалдаха, худалдаа абаха, хадаг малтаха, модо һуулгаха, газар малтаха, буян үйлэдэхэ, замда гараха, ада шүдхэр зайлуулха, хараал сараха, модо отолхо, тангарагаа болоулха, агнаха, дасан (дуган), субарга арамнайлха, абаһанаа бусааха, мал үүсэлхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбэшье ном соносохо, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрһээ гаргаад, өндоо тээшэнь эльгээхэ мэтые тэбшэлэхэр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, наһан богоно болохо. Зунай һарада бар үдэр туулалдахадаа, хутагын хурса үдэр гэгдэдэг, тиимэһээ эритые хурсадажа, шуһа ханажа, төөнэжэ болохогүй.

Гарагай 5-да шэнын 1 (июниин 29).

Сагаагшан туулай, 1 сагаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Зунай дунда һарын шэнын 1 дабхасаба гээшэ. Үзэг шудалха, мал адуунаяа онсо һайнаар харуулһалха, бурханда мүргэхэ, аршаанаар угааха, лусуудта үргэл үргэхэ, тэнгэрэй сахиха, үрэм уншуулжа, эльбэ дараха, ехэ хүнние бараалаха, модо һуулгаха, худаг малтаха, нүхэ малтаха, замда гараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүүгөөр гашай шагнаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрһээ гаргаад, өндоо тээшэнь эльгээхэ, үбшэ аргалха эхилхэ, дасанай (дуганай) һуури табиха, нэеы гэр бүрихэ, нүүхэ, худалдаа наймаа хэхэ мэтые тэбшэлтэй. Зунай һарада туулай үдэр ушархадаа, баһал хутагын хурса үдэр гэдэг. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, наһан богоно болохо.

Гарагай 6-да шэнын 2 (июниин 30).

Хара луу, 9 улаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Бэсалгал үйлэдэхэ, хэшэг даллага абаха, өндоо тээшэнь үхэр, юумэ үгэхэ, бурханда мүргэхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, абаһанаа бусааха, түмэрөөр уранай зүйл бүтээхэ, буян үйлэдэхэ, дайсаниие ба ада шүдхэр номгодоохо, дасан ошохо, ламын санаар хүртэхэ, тушаал эзэлхэ, дасан, бурхан арамнайлха, аргаламжада орохо, хуули тунхаглаха, сүүдэй шидхэбэри гаргаха, эһээбэри табиха, эрдэм номой сохиуса хуруулха, эм найруулха, замда гараха, бэри буулгаха, түрэ хэхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн гэнэ. Гэбэшье наһа барагшые хүдөөлхэ, шуһа ханаха, төөнэхэ, хүрьһэ зөөлэрүүлхэ, хүнние гасаха, ехэ уһа гаталха, загаһа бариха, тангариг абаха, һубаг малтаха мэтые тэбшэхэ гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл гараха, тэмсэл болохо.

Гарагай 7-дэ шэнын 3 (июниин 1).

Харагшан могой, 8 сагаан мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр. Бальжиниматай (буян хэшэгтэй), маша һайн үдэр. Илангаяа замда гараха, нэеы гэр бүрихэ, наһа утадхалгын ном уншуулха, бурханда мүргэхэ, бурхан тахиха, буян үйлэдэхэ, эд бараа, үхэр худалдажа абаха, үрэнэ тариха, мал үүсэлхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, үбшэ аргалха, нүүхэ, эмнигые һургаха, сар һургаха, гэрэй һуури табиха, лүн абаха, сан табиха, аршаанаар угааха, угаал хэхэ, хэшэг даллагын ном уншуулха, сахиусса хуруулха, хадаг табиха, мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, эд бараан элбэгжэхэ, мал үдэхэ.

Гарагай 1-дэ шэнын 4 (июниин 2).

Хүхэ морин, 7 улаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Дашаниматай (үлзы хутагтай), баһал маша һайн үдэр байна. Илангаяа бурханда, Наранда, Һарада, Газарта мүргэхэ, тэнгэрэдэ мүргэхэ, үргэл үргэхэ, зүүдхэл зүүхэ, модо һуулгаха, газараа заалгаад, гэрэй һуури табиха, зүбшэлдэхэ, унэн сэхын тангариг абаха, бэри буулгаха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, модоор дархалха, бурхан, ном, субарга арамнайлха, буян үйлэдэхэ, эмнигые һургаха, эм найруулха, түрэ хэхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, нюдэн хурса, шэхэн һонор, хэлэн амташа, хамар үнэршэ болохо.

Этигэл

ГЭГЭЭН ГЭРЭЛЭЙ ТОЛОН

ИЮНИИН 24—ТИНЛЭЙ БАГШЫН НОМТОЙ ТАНИЛСУУЛГА

Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой сан түбэд соёлой һарые эмхидхэгшэдэй нэгэн болоно. Үншагшадта, һонирхоһон бүхы хүнүүдтэ зорюулан, «Түбэд: түүхэ ба соёл» гэһэн номууд, шэмэг зурагуудай выставкэ түхеэрэгдээ. Эндэ Түбэдэй түүхын, мүнөөнэй хүгжэлтын талаар номууд, мүн хизаар ороноо шэнжэлгын таһагай, хоморой үнэтэ номуудай секторэй жасануудлаа абтаһан номууд харуулагдаа. Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй дамжуулһан нэгэ хэдэн танханууд (захатай бүрхэнууд) выставкые шэмэглэн, бэшэрэл шүтээнэй онсо шэнжэ байдал оруулаа. Түбэдтэ ажаһуушад тухай, Гэгээн хотодо Далай-лама тухай, һасадахи Далай-ламын Будалын ордон тухай фото-зурагуудай стендүүд һонирхол үүсхээ. Тэдэнние будын шажанай «Арьяа-Баала» нэгэдэл бэлдээ юм.

Зүүн зүгые шэнжэлдэг эрдэмтэдэй хаабадалгатайгаар «Түбэдэй түүхэ ба соёл» гэһэн «дүхэриг шэрээгэй» хөөрэлдөөн болоо. Далай-ламын шажанай түлөөлэгшэ геше Джампа Тинлэйн Бурханай Нэм тухай июниин 1-һээ 8 хүрэтэр үргэлжэлүүлэн уншаһан лекциинүүд олохон зоной досоо боди сэдьхэл түрүүлһэн байха.

Лекциндэ ошожо шадаагүй хүнүүд Джампа Тинлэйн «К ясному свету» гэһэн ном таядаа худалдажа абаха аргатай болохо. ЗММК-гай соёлой-спортын ордондохи «Дхарма» бүлгэмэй орлодоһоор бэлдэгдэһэн э.э нэмэд Тинлэй багшын нёдондо зун, намар уншаһан лекциинүүд сосолгдоо. Энэ номой аншаар республикымнай зон буддын шажанай бүгээл бисалгал, Абарадай Этигэл болоһоо ягаал ябуулха тухай тодорхой ойлгосотой болохо.

«К ясному свету» гэһэн номтой танилсуулга Үндэһэтэнэй номой сангай байшанда (Ербановай үйлсэ, 4) июниин 24-дэ 15 сагта болохо, номой автор геше ДЖАМПА ТИНЛЭЙ хабаадаха.

И. БОГОМОЛОВА,
Буряад Республикын Үндэһэнэй номой сангаи таһагые даагша.

ЭГЭЭЛ ҮНИНЭЙ

Мүнөө байһан мододой дунда эгээл үниинэй модон гэхэдэ, Хойто Америкэдэхи нарһадай нэгэн болоно. Тэрэнэй наһан 4700 жэл! Үшөө Египедэй пирамидануудай баригдажа байхада, тэрэ байһан байна бшуу. Тэрээнһээшье үниинэй модон 5100 жэлдэ «ажаһуужа» байна.

СССР гүрэнэй байхада, эгээл үниинэй модон — «Стеллириска» гэжэ дуб (Литва, 2 мянган жэл), платан (Азербайджан, 2 мянган жэл) хоёр байһан юм. 1200-һаа 2 мянга хүрэтэр наһатай модод Крым, Таджикистан руу бии аяб даа.

СУРХАРБААН, БАРИЛДААН...

ТАНАЙ АСУУДАЛНУУД, МАНАЙ ХАРЮУНУУД

● — Үнээгээ будаха сабуутай колер яагаад бэлэдхэхэб?

— 10 дүрбэлжэн метр талмайда хэрэглэгдэхэ сабуутай колер бэлэдхэхэ гэбэл, 2300 грамм мел, 90 грамм арһанай гү, али модоной сабуу, 40 грамм хатаагдаһан ультрамарин шэрэ, 60 грамм мылэ, 40 грамм олифа, дуран соогоо үна абаад, энэ холисоёо монсогор юумэнэйнь үгы болотор һагшуураар һагшажа, бэлэдхэхэ эрилтэтэй юм.

● — Хамуур худалдажа абаһамни, гордогор шэрүүн, хухараад һаланагүй...

— 5 халбага дабһатай хүнэг халуун үһан соо 2—3 часай туршада норгохо.

● — Елыгэһэн мебелиин харлашаһан нюур талыень хайшан гээд сэбэрлэхэб?

— Нэгэ хуби уксучаа, хоёр хуби ургамалай тоһоноо ба 2 хуби скипидараа бүридэһэн холисо хубэндэ түрхеэд аршахада, дахинаа сэбэр болоодхидог.

● — Ямаанай хөөбэрөөр нэхэгдэһэн пулаадаа угааха-дамни, хөөбэринь шэрэлдэшэхэ гээшэ гү?

— Үнэнэй шампунь хэрэглэжэ, бүлеэн үһанда угааагты. Ехээр балай бажуунгүйгөөр, стол дээрэ тэрэнээ дэлгээжэ хатаахадаа, доронь зөөлэн бүд дэбдеэд, булааблхадажархигты.

● — Арһан шэнэ хуурти худалдажа абаһамни, тэрээнһээмни һаласагүй тусгаар үнэр гутана. Нимэ ушарта яаха ёһотой юм?

— Сагаан үнгэтэй бэшэ һаань, хуурти гтэ үйрүүлэгдэһэн кофи үбэлүүлжэ хээд, тэрэнээ целлофан туулмаг соо орёогоод, сүүдхэ соо байлгагты. Энэ арга аягүй үнэрые үгы хэдэг юм. Тэрэ аргаяа дабтажа болоно.

● — Арһан кроссовкомни үбэлэй һарануудай үедэ яатан хатаашоо. Мүнөө тэрэнээ үмдэжэ шаданагүйб.

— Бүлеэн үһан соо хээд, зөөлэртэрнь байлгагты. Удаань тэрэнэйнгээ досоо, газаагүйнь һайсахан аршаһан хойноо глицерин гү, али касторово тоно түрхихэт, һүүлдэнь гуталнууд соогоо газетэ хээд, хатаагты.

● — Гэрэй ургамалнууд, та модоной үнэһэн айхабтар һайн үгэгжүүлгэ болодог юм гэлсэгшэ. Үнэһэн соо юун бииб? Тиигээд хайшаа гээд хэрэглэхэб?

— Модоной үнэһэн кали болон фосфороор баян юм. Литр үһанда 25 грамм хээд, недели соо орхихо хэрэгтэй. Эиэтнай танай хэрэглэхэ үтэгжүүлгэ болоод үгэхэ.

● — Хаташаһан ба ехэр дабһалагдаһан селёдко хайшан гээд удаан саг соо хадагалхаб?

— Хуйтэн сайда дэбтэгээд, багахан хүсөөгүүд болгожо отолоод, шэл баанха соо хэһэн хойноо дээрэһээнь маринад юулэгты. Маринад хайшан гээд бэлэдхэхэб гэбэл: хахад стакан уксус, баһал тэды шэнээн үһа, хара перецэй 4 горох, лавровo набшаһа, хахад халбага саахар бусалгаха ёһотойт. Бусалжа байһан холисодоо хэршэгдэнэн һонгино гу, али чеснок нэмэхэт. Маринадайнгаа хүрэнэн хойнонь селёдко дээрээ юулэгты. Иигэжэ хадагалагдаһан селёдко холодильник соо хоёр недели соо яадагшьегүй.

● — Холодильник соохи муухай үнэрые яагаад үгы хэхэб?

— Зөөлэн сырэй пластмасс баанха абаад, улаан болотор халаһан шүгбөөр баанхынгаа ханануудтань, хабхагтань нүхэнүүдые олоор хэгты. Тэрэ баанха соогоо модоной нюдэнэн хөө хээд, холодильник соогоо ходо байлгахадаа, һэлгүүлхэ.

● — Унитазаа жэбэнээнь арилгажа болохо гү?

— «Санитарный-1» гэһэн порошок гү, али «Санитарный-2» гэһэн шэнгэн зүйл хэрэглэхэдэ һайн. Үгы һаань, соляна кислота хэрэглэжэ болоно. Хуурай унитаз дээрээ хоёр халбага кислота аһхаад, модондо орёогдоһон будөөр һайсахан үрэгты.

(«Сельская жизнь» газетэнээ абтаба).

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б. М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Т. В.

Эмхидхэн байгуулагшад—Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемныи — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин—2-50-52, секретариадай—2-60-91, таһагууд: нинтын-политическэ—2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай — 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, олоннитын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй—2-35-95, Манай корреспондентнүүд: Агинскда—3-42-19; Закаменскда—30-61, Баргажанда—91-6-40.

Һонинуудые гаргадаг «Бурятия» хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери—2-23-67, вахта—2-67-95. 2-67-05.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 5190. Стереотипта тушаагдаһан саг 19.00.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 114.

ХИЛЫН СААНА МАНАЙ ИСКУССТВЫН БҮТЭЭЛНҮҮД ХЭДЫТЭ БАЙДАГ ХАБ ГЭЖЭ ҮНШАГШАДАЙ ҺОНИРХОЖО БАЙГАА ЁҺОТОЙ.

Тиимэһээ Лондондо болоһон Сотби аукционой эгээл һүүлийн худалдаанда ород искусствын олон зүйлнүүд табигдаһан байба. Тиихэдэ юун элирээб гэхэдэ, коллекциеэ баяжуулхын тулада эндэ зурагуудые абаа һаа, дээрэ юм байна. Юуб гэхэдэ, 1,5 дахин үнэгүй байна бшуу.

Жэшээлхэдэ, «Репинэй портрет (В. Григорьевой зураг) 2000, «Бедуинтай этюд» (И. Репин) 850, «Хойто зүгэй намарай байгаали» (И. Левитанай этюд) 5500, «Хоёр тархи» (Врубелиин акварель) 3200 фунт стерлингээр Сотбидо худалдагдаһан байха юм.

Тэрэл зуура Николай Рерихэй бүтээлнүүд эгээл үнэтэй зүйлнүүдэй нэгэн байна, «Викингын дуун» гэжэ тэрэнэй зураг худалдаанай эхиндэ 7—9 мянган фунт стерлингтэ гээд сэгнэгдэнэн аад, 17.500-гаар һүүлэй һүүлдэ худалдагдаһан байха юм. Энэ ушар Рерихэй философско бодомжонуудай олон зониие һонирхуулдаг болоһонтой холбоотой байжа болохо. Лондондошье инмэ һонирхол үргэдэжэ байнхай бшуу.